

Geliş Tarihi : 16.12.2024
Kabul Tarihi : 10.02.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1602451>

Tan, H. (2025). Yapay zekâ ile insan yakınsamasını felsefe düşünürlerinin yaklaşımları üzerinden eleştirel bir değerlendirme. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 306-333. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1602451>

YAPAY ZEKÂ İLE İNSAN YAKINSAMASINI FELSEFE DÜŞÜNÜRLERİNİN YAKLAŞIMLARI ÜZERİNDEN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Hakan TAN¹

ÖZ

Felsefe düşünürlerine göre Antik Yunan filozoflarının varlığı, varolanı ve varoluşu düşünmesi, araştırması ve betimlemesi ile insanın, Tin'in, Ruh'un ve Dasein'in yükselişi başlamıştır. İnsan varlığı, zihin, bilinç, akıl, sağduyu ve yargı gücü gibi özelliklere sahip olması ile diğer canlı varlıklardan ayrılmaktadır. Günümüzün ruhu ve düşüncesi ise yapay zekânın yükselişidir. Günümüz bilim insanları ve mühendisleri insanın sahip olduğu, bilinç, düşünme, kavram, kuram, akıl, sağduyu ve yargı gücü gibi özellikleri yapay zekâ ve onun görünüşünü (fenomen) sağlayan robota da eklemek için çalışmaktadır. Araştırmanın sorunlaştırma konusu, yapay zekânın insanın sahip olduğu bilinç, sağduyu ve yargı gücüne sahip olup olamayacağıdır. Çalışmada fenomenoloji ve diyalektik yöntemler kullanılmaktadır. Çalışmada insanı hayvandan ayıran özellikler olarak açıklanan sağduyu, bilinç ve yargı gücü yetisinin ana öğeleri betimlenmekte; sağduyu, bilinç ve yargı gücü yetisine sahip olan insan ile yapay zekâ karşılaştırılmakta, aralarındaki bağ ve ilişkiler incelenmekte ve insanın sahip olduğu özellikler parçalara ayrıştırılarak, yapay zekâ ile karşılaştırılmakta; insanın deneyim ile elde ettiği bilgiye, yapay zekânın da sahip olup olamayacağı incelenmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, insan ile yapay zekâ bilişsel kapasite yönünden yakınsamakta, duygu, duygulanım, yargıgücü, estetik ve sanat yönünden ayrılmaktadır. Çalışma, yakınsama kavramıyla araç-insan, arasındaki açıklığın küçüldüğüne ve birbirleriyle kesişmeden yaklaştığına dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Bilinç, Sağduyu, Tin, Yargı gücü

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, hakan.tan@nisantasi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5837-1846>

Date Received : 16.12.2024
Date Accepted : 10.02.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1602451>

Tan, H. (2025). A critical evaluation on the convergence of artificial intelligence and human. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 13(25), 306-333. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1602451>

A CRITICAL EVALUATION ON THE CONVERGENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND HUMAN

Hakan TAN²

ABSTRACT

According to philosophical thinkers, the rise of man, Spirit, Soul and Dasein began with the existence of Ancient Greek philosophers, thinking, researching and describing the existent and existence. Human existence is distinguished from other living beings by having features such as mind, consciousness, intelligence, common sense and judgment. Today's spirit and thought is the rise of artificial intelligence. Today's scientists and engineers are working to add the features that humans have, such as consciousness, thinking, concept, theory, intelligence, common sense and judgment to artificial intelligence and the robot that provides its appearance (phenomenon). The study uses phenomenology and dialectical methods. The study describes the main elements of common sense, consciousness and judgment, which are explained as the characteristics that distinguish humans from animals; humans, who have common sense, consciousness and judgment, are compared with artificial intelligence, the connections and relationships between them are examined, and the characteristics of humans are separated into parts and compared with artificial intelligence; it is examined whether artificial intelligence can also have the knowledge that humans obtain through experience. According to the results of the study, humans and artificial intelligence converge in terms of cognitive capacity, and diverge in terms of emotion, affect, judgment, aesthetics and art. The concept of convergence in the study is important in terms of drawing attention to the fact that the gap between the tool and human is shrinking and they are approaching each other without intersecting.

Keywords: Artificial intelligence, Consciousness, Common sense, Geist, Judgment

² Assist. Prof. Istanbul Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative And Social Sciences, hakan.tan@nisantasi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5837-1846>

Giriş

Bildiğimiz evrende zekâya, bilince, sağduyuya ve yargı gücüne sahip olan tek canlı türü insandır. İnsanın sahip olduğu bu özellikler, onun fiziksel ve biyolojik sınırlılıklarını aşmasını sağlayarak, suyun altında, uzayda veya gökyüzünde de yaşayabilmesine, araştırmasına, keşfetmesine ve bilme isteğini gidermesine olanak sağlamaktadır. İnsan böylelikle sınırlılıkları aşarak, dünya ve evrene uyum sağlamakta, doğaya ve dünyadaki diğer tüm canlılara karşı üstünlük kazanmaktadır. İnsan, tarihsel süreç içerisinde öncelikle yerelden ulusala, uluslararası küresele hakim olmak istemekte ve evrenin yasa, gizem ve sırlarının bilgisini elde etmek istemektedir. Tüm düşünürlerin araştırdığı ve sorguladığı *varlıktır*. Varlığın ne tür bir şey olduğu değil, var-olmanın (Varlık'ın) ne anlama geldiğidir (Çüçen, 2018, s. 41). Kant'tan itibaren felsefe, düşünülemez olanı düşünmek görevini üstlenecektir (Deleuze, 2015, s. 94). Felsefe düşünürlerine göre insanın yükselişi Antik Yunan filozofları ile başlamıştır. Filozoflar, örneğin Descartes *cogito, madde* (res corporeo), *ruh* (res cogito), Spinoza *monizm* (bir), Leibniz *monad*, Locke *tabula rasa* (boş levha), Kant *salt, pratik akıl ve yargı gücü*, Hegel *geist* (Tin) ve *fenomenoloji*, Nietzsche *zerdüşt* (üstinsan), Husserl *tranzandantal özne ve fenomenoloji*, Sartre *edilgen, etkin ve yeni varoluşunu yaratan özne* (Tin) ve Heidegger *dasein, sein ve das man* üzerinden insanı, varlığı, var olanı, varoluşu, akı, bilinci, düşünce ve düşünmeyi, eleştireli, Tin'i ve özneyi açıklamışlardır. Günümüzün ruhu ve düşüncesi ise yapay zekânın yükselişidir. Günümüz bilim insanları ve mühendisleri insanın sahip olduğu, bilinç, düşünme, kavram, kuram, akıl, sağduyu ve yargı gücü gibi özellikleri yapay zekâ ve onun görünüşünü (fenomen) sağlayan robota da vermek için çalışmaktadır. İnsan ile yapay zekânın yakınsama süreci, oluşu başlamıştır. Çalışmada insan ile yapay zekânın yakınsama süreci ve oluşu felsefe, felsefe düşünürlerinin görüş, düşünce, kavram ve kuramları üzerinden betimlenmekte, incelenmekte ve araştırılmaktadır. Çalışmada felsefenin araştırma yöntemlerinden fenomenoloji ve diyalektik yöntemler kullanılmaktadır. Felsefe, bilgiye, varlığa, varolan, oluşa, hakikate ulaşma yollarını araştırır; olgu, nesne ve olayları betimler, kavramlaştırır ve kuramlaştırır. Felsefe düşünürlerinin üzerinde durduğu ana başlıklar zihin, bilinç, düşünme, düşünce, akıl, anlama, sağduyu ve yargı gücüdür.

İnsan varlığı, zihin, bilinç, akıl, sağduyu ve yargı gücü sahip olması ile diğer canlı varlıklardan ayrılmaktadır. Örneğin Kant, bilişsel yetinin yetenekleri: üretken zekâ, sağgörü ve düşünce özgünlüğü (deha) olarak açıklamaktadır (2022, s. 168). Kant, insan bilişinin sabit değil geliştirilebilir, sentetik ve yaratıcı olduğuna, taklit olmadığına ve fenomenler hakkında doğru ve yanlışlar bilgisine sahip olduğuna, nesne ve imgeleri fark edebildiği, ayrıştırabilmesiyle olgu ve olayların sonuçlarını kestirebilme yeteneğini vurgulayarak, insanın sahip olduğu zihin ve bilince gönderme yapmaktadır. Zihin (İng. Mind, Fr. Intellect), insanın düşünce ve duygulanımlarıyla ilgili fonksiyonlarının tümüne, cisimsel ya da bedensel olgudan, yalnızca kişinin kendi gözlemine açık oluşuyla ayrılan yapıya verilen ad olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2017, s. 2032). Zihin, duygu, hayal gücü, yargı, zekâ, istem ve iradenin kaynağıdır (Reese, 2022, s. 191). Reese ve Cevizci'nin tanımlamalarına göre zihin, hem düşünce hem de duygu ve duygulanımları da barındırır. Aynı zamanda zihin özeldir ve başkaları tarafından da gözlemlenemezdir. Zihin ve bilinç sadece insanı diğer varlıklardan ayıran başlıca özellik değildir aynı zamanda irade, yargı, duygu, duygulanım ve zekânın da kaynağıdır. Zihin ve bilinç kavramı akıl yürütme, algı ve algılama ile düşünme süreçlerini de kapsayan bir çok

bilişsel yetinin bütünselliği ile oluşmaktadır. Bilinç, bilinçli bir ben'in düşünen ben'in (ego cogito) varlığını gerektirmektedir (Tura, 2021, s. 48). Kant'a göre insan kendinin bilinci farkında olması ile diğer tüm canlıların üstündedir. Bilinçli olmak aynı zamanda düşünme ve anlama yetisidir. Bu yeti (düşünmek) anlama yetisidir (Verstand) (Kant, 2022, s. 41). Anlama yetisinin duyu algısı tarafından maruz kaldığı sanrı, doğal ya da yapay olabilir; ya yanılısamdır ya da aldatmadır (Kant, 2022, s. 75). İnsan düşünerek anlar ama anlama sürecinde duyu organlarının algıladığı sanal, doxa ya da bir hile imgesi ve/veya fenomeni olabilir. Gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelere gücü yettiği ölçüde kuşku duyması gerekir (Descartes, 2014, s. 47). Kant ve Descartes'in açıkladığı bu problemin çözümünü Husserl, paranteze alma (epokhe), refleksiyon ve indirgeme yaparak açıkladığı fenomenolojik yöntem üzerinden açıklamaktadır.

Düşünmek, yargıda bulunmaktan veya genel olarak tasarımları yargılarla ilgi içine sokmaktan başka bir şey değildir (Kant, 2015a, s. 56). Düşünme, düşünce, akıl, salt akıl, pratik akıl ve yargı gücü çalışmaları Kant ile birlikte anılmaktadır. Kant, *Salt Aklın Eleştirisi* adlı eserinde aklın ne olduğu, onun ne'liği (...) onun sınırları, neyi bilmeye yeterli ve izinli olduğu, neyi bilemeyeceğinin gösterilebileceğini açıklamıştır (Özlem, 2015, s. 99). Kant, *Salt Aklın Eleştirisi* adlı eserinde Salt akıl her şeyi algılamaya terk eder ve o imgelem içinde bunları sezginin nesnelere ya da daha doğrusu imgelem içindeki bu nesnelere sentezine doğrudan uygular demiştir (Kant'dan aktaran Deleuze, 2017, s. 29). Günümüz dijital çağı öznesi, personası, belleğini güçlendirmemekte, kavram ve kurumları öğrenmemekte, Google gibi arama motorlarında enformasyon ve bilgiyi aramakta, ulaşılan enformasyon ve bilgiyi içselleştirilmemektedir. Diğer bir deyişle dijital çağın öznesi, zekâsını, bilincini, sağduyusunu ve yargı gücünü başkasına (yapay zekâ ve algoritmalar) devretmektedir. Bu başkası ağ sistemleri, yazılım, internet ve yapay zekâdır. Kant'a göre, ilgimizin koşulları içinde bir varoluşun belirlendiği biçim, zamanın biçimidir (Deleuze, 2015, s. 92). Eğer bir makine insandan ayırt edilemez olduğuna ispatlarsa bir insana saygı duyacağımız gibi ona saygı duymalıyız – bir zihninin olduğunu kabul etmeliyiz (Steven Harnad'dan aktaran Kurzweil, 2021a, s. 227). Düşünürlerin bakış açısına göre, günümüzün ruhunu biçimlendiren yapay zekâ teknolojileridir.

Yapay zekâ, finans ve enerji sistemlerimizin, perakende tedarik zincirlerimizin sessiz omurgası haline geldi (Web, 2021, s. 9). Günümüzün ruhunu biçimlendiren yapay zekâ, araştırmalar yapmakta, makale yazmakta, içerik ve metin üretebilmekte, ürün önerileri sunabilmekte, trafik işaretlerini kontrol etmekte, sosyal medya platformlarında yazdığımız içerikleri düzeltebilmekte ve borsalarda alım satım işlemlerini yapabilmektedir. Volland'ın da vurguladığı gibi yapay zekâ bir tablo da yapabilmektedir. Bir bilgisayar, yapay zekâ, bir resmi analiz edebilmekte, yeniden üretebilmekte, fırça ve diğer gereçleri kullanmayı öğrenerek, ünlü bir ressamın yaptığı tablonun benzerini yapabilmektedir (2022, s. 67). Ama yapay zekânın bu becerilere sahip olması, yaratıcılık, sanat, yargı gücü, estetik duygu, duygulanım, mizaç, imgelem yeteneği ve kültürel bir hedefe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, *Westworld* adlı dizisinin oyuncularını senaryo gereğince gerçek insanlar değildir, onlar birer *humanoid*dir (insansı yaratık). Yapay zekâ, askeri, ekonomik, siyasal, mali, sosyal, üretim, tüketim ve kontrol sistemleri gibi pek çok yapı ve sistemler tarafından kullanılmaktadır. İnsan zekâsı, yazılıma ve robotlara eklenmek istenmektedir. Oxford Sözlüğü'ne göre zekâ, *bilgi*

ve *yeti edinme* ile *uygulama yeteneği* olarak açıklanmaktadır (Tegmark, 2021, s. 74). Zekâ, bilişsel zorlukları çözebilme, eylemleri planlama ve değişen koşullarla başa çıkabilme yeteneğidir (Eberl, 2017, s. 55). Bir sistem, eğer hedeflerle ya da amaçlarla biçimlendirilirse yapaydır (Lee, 2019, s. 29). Düşünürlere göre zekâ, insanın öğrenebilmesi, yeteneklerini ve yetkinliklerini sergilemesi, problemleri çözebilmesi, hedeflerini biçimlendirmesi ve farklı koşullara uyum sağlaması için gerekli olan yetidir. Araştırmacılar, bir bilgisayara ya da robota ne yapması gerektiğini söyleyen yazılımcılığın artık geçmişte kaldığını söylemektedir (Eberl, 2017, s. 24). Günümüzün ruhu yapay zekâyı (AI-Artificial Intelligence), teknoloji tutkunları, deterministler ve bilim insanları günümüzü ve geleceğin şekillendiricisi olarak ilan etmektedirler. Diğer yandan aksi düşüncede olan bilim insanları da bulunmaktadır.

Irving, J. Good, makinenin bize kendini nasıl kontrol altında tutacağımızı söyleyecek kadar uysal olması kaydıyla, ilk ileri zekâlı makine insanın yapması gereken son icat olacaktır, demiştir (Tegmark, 2021, s. 179). Yapay zekâ çalışmalarının öncüsü olan Turing'in en yakın arkadaşlarından Irving, J. Good, zekâyâ sahip olan makinelerin kendisinden daha zeki makineleri tasarlayabileceğini, bu durumda oluşan makinelere *ultrazekâ* adını vermiştir. Ona göre insanın icat etmesi gereken son şey bir ultrazekâdır (Larson, 2022, s. 52; Barrat, 2020, s. 25). Turing'in en büyük dehası ve hatası, insan zekâsının sorun çözmeye indirgenebileceğini düşünmesiydi (Larson, 2022, s. 39). Nick Bostrom'a göre süper zekâyı bir insan gibi düşünme yanılması, yanlış algılamaların en verimli kaynağı olarak belirtmiştir (Barrat, 2020, s. 27). Larson ve Nick Bostrom, insan zekâsının sadece rasyonellik, hesaplama ve problem çözme gibi işlevlerden oluşmadığını, aynı zamanda duygu, duygusallık, duygulanım, his, estetik ve biyoloji gibi pek çok unsurun bütünlüğünden oluştuğuna dikkat çekmektedirler. Yapay zekâ araştırmaları Google (Alphabet), Meta, Amazon, Microsoft, Netflix, Ali Baba ve Baidu'ya aittir (Acemoğlu, 2022, s. 24). Google Asistant'a entegre edilen Google Duplex, Amazon'un Alexa'sından daha iyi bir şekilde bir şekilde NLP ve NLG teknolojilerini kullanabilmektedir (Marr, 2021, s. 34). Diğer yandan yapay zekâ üreticileri olan şirketler Amazon (Alexa), Apple (Siri), Microsoft (Cortana), Google (DeepMind) ve Facebook (Deep Text) yapay zekâlarını yeni hüneler eklemektedirler. Hegel'in kastettiği şey, bir kapasite bir hünere edinirken insanın bir kendisi olma hissi de kazandığıdır (Gadamer, 2008a, s. 17). Hünere kelimesi, bir kişinin beceri, yetenek veya ustalıkla yaptığı bir şeyi ifade etmektedir. Diğer yandan insan içgörüyü de sahiptir. İçgörü, bireyin benliği, bedeni ve kişiliği hakkında somut ve gerçek bilgilere sahip olması demektir. Yapay zekâ pek çok hünere sahiptir ama sahip olduğu hünelerin bilincinde midir? Yapay zekâ içgörüyü sahip midir?

Araştırmanın sorunlaştırma konusu, yapay zekânın insanın sahip olduğu bilinç, sağduyu ve yargı gücüne sahip olup olamayacağıdır. Bir robot, yapay zekâ ya da tekilik bilince, sağduyuya veya yargı gücüne sahip olabilir mi? İnsan sadece fiziksel ve biyolojik bir varlık mıdır? İnsan sadece mekanik bir varlık mıdır? Yapay zekâ rüya görebilir mi? Yapay zekâ dijital bir ruha sahip olabilir mi? Yapay zekâ, insanlık için varoluşsal bir risk midir? Araştırma, yapay zekânın ne olduğunu, nasıl ve hangi aşamalardan geçtiğini, insan ile yapay zekâ arasında hangi özelliklerin yakınsadığı ya da yakınsamadığını felsefe düşünürleri üzerinden incelemeyi, araştırmayı ve açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışmada yakınsama (convergence) kavramıyla araç-insan arasındaki açıklığın küçüldüğüne ve birbirleriyle kesişmeden yaklaştığına dikkat

çekilmektedir. Makale, alanda eksik olduğu düşünülen, felsefe, felsefe düşünürleri, felsefe bilimi ve yöntemleri ile yapay zekâ çalışma ve araştırmalarına odaklanmaktadır.

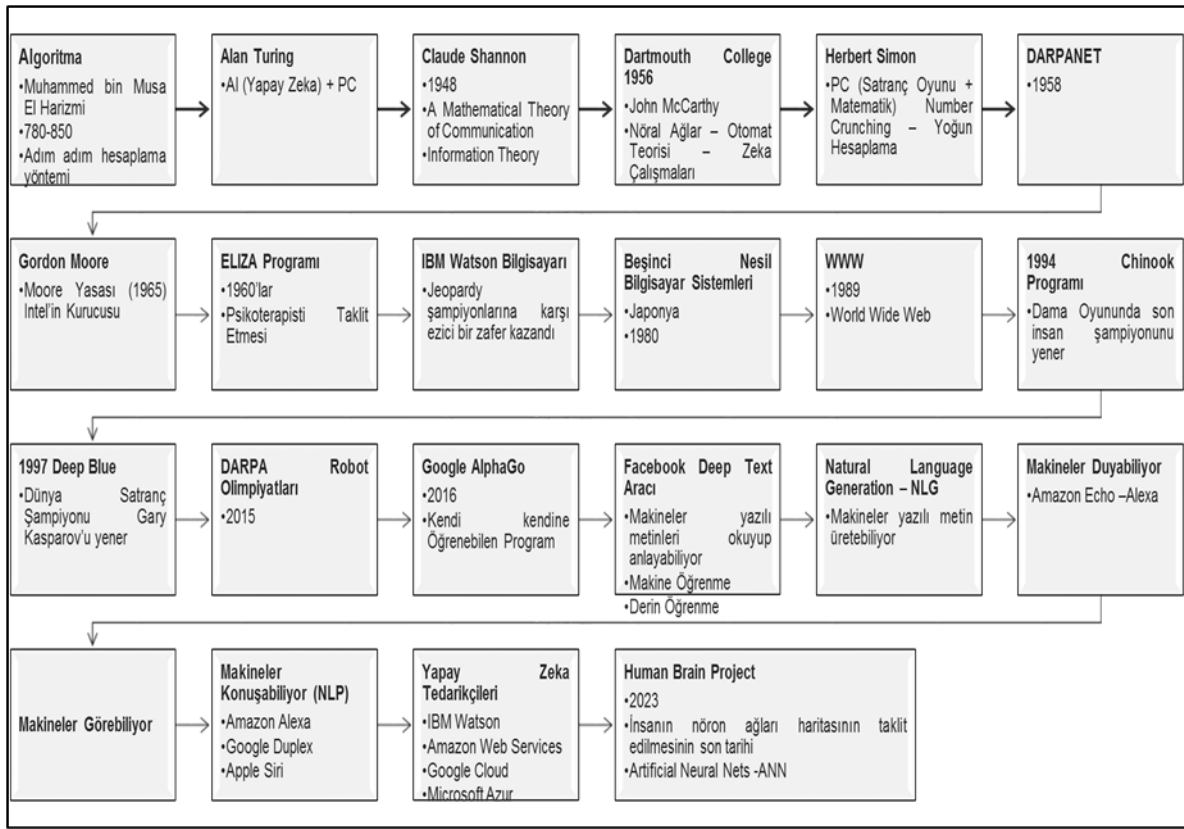
Yapay Zekâ Kavramı ve Gelişimi

The New Oxford American Dictionary'e göre yapay zekâ, yüz algılama, ses tanıma, karar verme ve diller arasında çeviri yapma gibi normal olarak insan zekâsı gerektiren işler yapabilen bilgisayar sistemlerinin geliştirilmesi ve teorisi (Barrat, 2020, s. 15). Yapay zekâ, kendi başına kararlar veren, öğrenen ve akıllı hareket kabiliyetine sahip olan bir sistemdir (Web, 2021, s. 21; Marr, 2021, s. 30). Barrat, yapay zekânın, insanın sahip olduğu algı ve algılama gibi duyu organları ve sistemlerine sahip olduğunu vurgularken Web ve Marr ise yapay zekânın sahip olduğu otonomi, öğrenme ve hareket kabiliyeti gibi karakteristik özelliklerine vurgu yapmaktadır. Yapay zekânın davranışçı, bilişsel, makine ve derin öğrenme gibi yaklaşım, uygulama ve teknikleri ile elde ettiği veri, büyük veri ve süreçler ile bilim insanları ve teknoloji tutkunları yapay zekânın, bilince, sağduyuya ve yargı gücüne sahip olması istenmektedir.

Yapay zekâ, sibernetik bir sistemdir. Sibernetik, fiziksel süreçlerin, hesaplamanın ve iletişimin birleşimi demektir (Lee, 2019, s. 183). Sibernetik, kontrolü, kumandayı ve hâkimiyeti çağrıştıran Yunanca *dümençi (kubernetes)* gelmektedir. Robot sistemlerin gelecekte insanların yerini alacağını söyleyen Norbert Wiener (1954), insan-robot yakınsamasını kast ederek, otomatik kontrol sistem bilimlerini *sibernetik* olarak tanımlamıştır (Sütçü & AYTEKİN, 2018, s. 31). Wiener, şu iddiada da bulunmuştur: açık ve anlaşılır bir şekilde yapabildiğim her şey, makineler tarafından da yapılabilir (Ford, 2018, s. 50). Günümüz dijital, genetik, robotik, nano ve biyoteknolojileri ile posthuman ve transhümanizm çağı Wiener'i doğrulamakta ve yapay zekâ ve robotlar ile onların karakteristik özelliklerine sahip olan araçlar, insanın yerini almaktadır (Armutlu & Tan, 2024). Teknoloji ve yapay zekâ savunucuları bu durumu övmekte ve olumlamaktadır. Zekâ, hayatta kalma mücadelesi için faydalı olduğundan evrimleşmiştir (Kurzweil, 2021a, s. 237). Kurzweil ise yapay zekâ, tekillik, posthuman ve transhümanizm üzerine çalışmalar yapmakta ve yapay zekâyı olumlamaktadır. Diğer yandan Kurzweil'in iskaladığı yapay zekânın da hayatta kalma mücadelesi verecek olmasıdır. Bu durumda yapay zekâ doğa ve insan kaynaklarını kendi varoluşsal riskini azaltmak ve hayatta kalmak için kullanacağıdır. Yapay zekâ çalışmalarının başlangıcı Alan Turing'e dayanmaktadır.

Alan Turing, 1950'li yılların başlarında makinelerin (bilgisayarların) aynı insan gibi düşünebileceğini öneren bir çalışma yayınladı. Turing'in *Computing Machinery and Intelligence* (Hesaplama Makineleri ve Zekâ - 1950) adlı çalışması bilgisayarların, makinelerin (robot) zekâyı sahip olabilecekleri şekilde inşa edilmeleri üzerineydi (Larson, 2022, s. 21). Eğer bir makine düşünebilirse bizden daha zekice de düşünebilir ve o zaman biz nasıl bir tavır takınmalıyız? Makineleri itaatkar bir konumda tutabilirsek bile tür olarak, ciddi anlamda mütevazı hissetmeliyiz (Alan Turing, 1951'den aktaran Tegmark, 2021, s. 179). Turing, düşünen makinenin sahip olacağı, bellek kapasitesi, ulaşabileceği veri, işleyeceği veri miktarı, elde edeceği enformasyon ve bilgi, kullanabileceği matematiksel ve istatistiksel yöntemlerden dolayı günümüz yapay zekâ kavramı ve olgusunu daha projenin başında insandan daha üst konuma yükseltmiştir. Turing'e göre Nietzsche'nin deyişiyle *yapay zekâ bir üstinsandır*. Turing'in önerisi akademik camiada kabul görmüş ve yapay zekâ çalışmaları başlamıştır. Şekil 1'de yapay zekânın gelişim aşamaları gösterilmektedir.

Yapay zekâ çalışmalarının temel kavramı olan algoritma El Harezmi'ye dayanmaktadır. Algoritma adım adım hesaplama yöntemi anlamına gelmektedir. Algoritma özellikle iş ve hesaplama süreçlerinde kullanılmaktadır. Yapay zekâ çalışmaları 1956 yılında Dartmouth Konferansı ile başlamıştır. Konferans'a Shannon (Bell), Minsky (Matematik), Simon (Ekonomist), John McCarthy, Miller (Psikolog) ve John Nash (Oscar'lı matematikçi, *Akıllı Oyunları* filmi ile tanınmıştır) gibi alanında çok ünlü isimler katılmıştır. Dartmouth'un gündemi ve amacı biliş (düşünme) kabiliyetinin doğasını araştırmak, bu kabiliyetleri üretecek makineler ve programlar tasarlamak ve bu makineler ve programların performans, sağlamlık ve verimliliklerini sınamaktır (Larson, 2022; Reese, 2022). Konferansa katılan düşünürlerin ilgi alanlarından da anlaşılacağı gibi iletişim, veri, enformasyon ve bilgi iletimi, üretimi, sibernetik, insan davranışı, gelişimi, öğrenme süreci, bellek, istatistik ve matematiksel sistem ve yöntemler ile araştırmanın yaratacağı ekonomi yapay zekâ projesinin önemli çıktılarıdır.

Şekil 1. Yapay zekânın gelişim aşamaları

Kaynak: (Penrose, 2020; Eberl, 2017; Larson, 2022; Reese, 2022; Tegmark, 2021; Palfrey & Gasser, 2016; Kelly, 2016).

Projenin başlamasından bir süre sonra Simon ve Minsky çok yakın zamanda (10 yıl) düşünen, öğrenen ve yaratacak makinelere sahip olunacağını iddia etmişlerdir. Şekil 1'de de görüldüğü gibi yapay zekâ sistemlerinden IBM Watson Jeopardy şampiyonlarını, Deep Blue dünya satranç şampiyonunu yenebilmiştir. Diğer bir örnek ise Ocak 2014'te Google, Deep Mind adlı bir programa yatırım yaptı ve bir süre sonra dünyanın bir numaralı AlphaGo oyuncusunu yenmesidir. Alan Turing, *Computing Machinery and Intelligence* (1950) adlı makalesinde, daha sonradan Turing testi olarak açıklanacak bir deneyden bahseder. Turing testi, bir kişinin konuştuğu, soru sorduğu ve cevap aldığı diğerinin bilgisayar mı yoksa insan mı olduğunu anlayabilmek üzerine kuruludur. Alan Turing'e göre eğer bilgisayarın verdiği

cevaplar diğer kişi tarafından insan olarak değerlendirilirse, bilgisayarın düşünme zekâsına da sahip olduğunun ortaya çıkacağını iddia ediyordu. Örneğin, ELIZA programı (psikoterapistlerin hasta sorularını taklit ederek), insan ile söyledikleri yanılığını yaratabiliyordu. Yapay zekâ çalışmaları süreci içerisinde düşünen makineler; doğal dili anlamaya, konuşmaya, dinlemeye, görmeye ve dili üretmeye başladılar. Bu süreç makine ve derin öğrenme olarak adlandırılmıştır. Makine öğrenmesi, deneyim yoluyla otomatik olarak gelişen hesaplamaların nasıl oluşturulacağını sorusunu ele almaktadır (Sütçü & AYTEKİN, 2018, s. 173). Derin öğrenme (Deep Learning) ise, nöral ağların kullanılması olarak açıklanmaktadır

Yapay zekâlar, *sınırlı yapay zekâ*, *kolektif süper zekâ*, *yapay genel zekâ* ve *süper yapay zekâ* olarak sınıflandırılmaktadır. *Sınırlı yapay zekâ*, belli türde problem çözme veya belirli bir işi yapma becerisidir (Reese, 2022, s. 78). *Kolektif süper zekâ*, çok sayıda küçük zekâdan oluşan sistemdir (Bostrom, 2016, s. 73). *Genel amaçlı AI*, tıpkı insan beyni gibi her işe el uzatabilen akıllı makineler geliştirmeye odaklıdır (Marr, 2021, s. 30). *Süper zekâ*, insanların bilişsel performanslarını her alanda katbekat aşan zekâdır (Bostrom, 2016, s. 39). Düşünülere göre yapay zekâ sadece hesaplama ve algoritma yöntemlerini kullanarak bir iş yapıyorsa sınırlı, sınırlı makineler ortaklaşa bir işi yapıyorlarsa kolektif zekâdır. Eğer bir makine insanın yaptığı tüm işlerin neredeyse tamamını yapıyorsa genel zekâ, eğer insanda daha üstün bir bellek kapasitesine sahipse, ulaşabileceği ve işleyebileceği veri miktarı muazzam yüksekse ve bu verilerden enformasyon ve bilgi etme kapasitesi sahipse süper zekâdır. Tüm tanımlamalarda *matematik, istatistik, veri, sibernetik ve mühendislik* ön plandadır. Tanımlamalarda *duygu, duygulanım, hayal gücü, estetik ve yargı gücü yetisi* eksiktir. Yapay zekânın çalışma bağlamında bedeni, kabuğu ve fenomeni robotlardır. Robot, makine-insan yakınması yapay zekâdan eskidir. Robotların insan yaşamına olumlu ve olumsuz etkileri üzerine değerlendirme yapanlardan biri de İsaac Asimov'dur.

İsaac Asimov, 1941 yılında robot teknolojisinin gelişimi üzerine bir tepki vererek *Üç Robotik Yasası*'nın gerekliliğini vurgulamıştır. Üç robotik yasanın ana fikri 1) robot insana zarar veremez, 2) robotun kendisine verilen emirler birinci yasa ile çelişmesi durumunda birinci yasa geçerlidir, 3) birinci ve ikinci yasalar çelişmediği sürece, robot kendi varlığını korur. Asimov'un yasalarına göre herhangi bir robotun insana zarar vermesi engellenmektedir. Bilindiği üzere insan öncelikle kendini, ailesini ve ülkesini korur ve bir insan için yaşamda kalabilmek, yaşamı uzatmak ve ölmek varoluşsal bir düşüncedir. Eğer insan ve yapay zekâ yakınsıyorsa ve yapay zekâ, robotlar ile var olabiliyorsa (fenomen-görünüş), bir yapay zekânın da önce kendisini düşünmesi gerekir ki bu durumda var olan kaynakları da kendisi ve kendisi gibi olanlar için kullanması gerekir. Örneğin insanlar için bir evi yaparken, o alanda yaşayan böcekler ve habitat ne kadar önemli ise yapay zekâ ve robotlar için insanlar da o kadar önemli olacaktır. Yapay zekâ ve robotların düşünmesinin, anlama ve biliş yetilerinin kaynağı veri, büyük veri, veri bilimidir (Eberl, 2017; Larson, 2022; Reese, 2022; Tegmark, 2021).

Veri kelimesi Latince olgu anlamında bilinen demektir (Mayer-Schönberger & Cuiker, 2013, s. 85). Günümüzde gün başına 2.5 kentrilyon byte'lık veri üretilebilmektedir. Dünyada var olan verinin %90'ı sadece son iki yılda üretilmiştir (Sütçü & AYTEKİN, 2018, s. 153). Büyük veri, toplumsal faydalı içgörüler veya mal ve hizmetler üretmek için bilgidir yeni yöntemlerle faydalanma becerisi olarak açıklanmaktadır (Mayer-Schönberger & Cuiker, 2013, s. 11). Genel olarak veriden anlam çıkarma işine, -karar desteği, yönetici desteği, online analitik işlem, iş

zekâsı, analitik- günümüzde büyük veri olarak adlandırılmaktadır (Davenport, 2018, s. 17). Büyük veriden kümeleme, ağ ve veri analizleri ile elde edilen bilgi, hem insanı, hem insanın ürettiği kültürü hem de doğayı düşünme ve anlama biçimimizi değiştirmektedir. Örneğin, Amerika’da Apple’ın (İOS yazılım) pazar payı %44, Google’ın (Android yazılımı) pazar payı ise %54’tür (Web, 2021, s. 153). Günümüz insanının sadece akıllı mobil telefonunu bir saniye bile ayırmamasından dolayı muazzam bir veri miktarına ulaşılmaktadır. Bu veriler ekonomi, pazarlama, reklam, siyasal, askeri ve teknolojik çevrelerce kullanılmaktadır (Tan, 2023). Büyük veri ile veri bilimi akademi dünyasında neredeyse aynı anlamlara gelmektedir.

Veri bilimi, yapay öğrenme ve veri madenciliği terimleri sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılır (Kelleher & Tierney, 2020, s. 15). Veri bilimi, veriden elde edilen bilginin genelleştirilebilir çıkarımlarının araştırılmasıdır (Sütçü & Aytekin, 2018, s. 81). Veri biliminin tarihinin geçmişi çeyrek yüzyıldır. Veri biliminin tarihinin başlangıç taşları, 1997’deki C. F. Wu’nun *İstatistik ve Veri Bilimi* dersi, 2001’de W. S. Cleveland’ın veri bilimi için matematik ve bilgisayar bilimi arasında multidisipliner bir program kurulması önerisi ve Leo Breiman’ın *İstatistiksel Modelleme* makalesi sayılabilir. Veri bilimi, verilerin yakalanması (data capturing), işlenmesi, sınıflandırılması, temizlenmesi, dönüştürülmesi, muazzam büyük veri kümelerinin depolanması ve istenildiğinde sistemde yeniden kullanılması ve veri etiği gibi konular ile ilgilidir. İş dünyasında büyük verinin temel kullanma şekilleri: a) karar verme sürecini geliştirme, b) faaliyetleri geliştirme ve c) veri parasallaştırmadır (Marr, 2018, s. 19). Veri, büyük veri ve veri bilimi sadece makinelerin düşünmesini sağlamamaktadır aynı zamanda kapitalizm için hem yeni iş modellerinin yaratılmasını sağlamakta hem de sermaye birikimini artırmaktadır. Yapay zekâ, robot, veri, veri bilimi ve büyük verinin insan ile yakınsaması ile oluşan yeni varlık tekillik olarak adlandırılmaktadır.

Tekillik (singularity) kavramı, teknolojinin yarattığı değişim hızının etkileri ile birlikte, insan yaşamını geri döndürülemez bir biçimde dönüştürecek, geleceğe ait bir dönemdir (Kurzweil, 2021b, s. 19). Tekillik, insan ile makinelerin bütünleşeceğine açıklayan bir akımdır (Tarhan, 2020, s. 351). Tekillik (singularity) kavramı, insanın araca, aracın da insana dönüşeceğine atıf yapmaktadır. Tekillik kavramı ile nanoteknolojiler (NBEB), internet, bulut çözümleri, -Nano, Bio, Info, Cogno-biyoteknolojiler-(NBIC), nörobilim, nöroteknoloji, nöral ağlar, otomat teorisi ve zekâ çalışmaları, insana yeni eklenmek istenen inorganik, nicel olan uzantı, yetenek ve kapasitelerdir (Armutlu & Tan, 2024). Teknolojiyi savunan düşünürlere göre süper yapay zekâ-robot-insan yakınsayarak bir tekillik oluşturabilecektir.

İnsanın Varoluşsal Özellikleri: Bilinç, Sağduyu ve Yargı Gücü Yetisi

Bilinç

Merriam-Webster Dictionary ile *Oxford Dictionary*’e göre *düşünmek* sözcüğünü bir şeyin zihinde olması, ilişkili fikirler üretmek için zihnin kullanılması ve farkında olma ile yanıt verebilme durumu olarak tanımlayarak, düşünmeyi *zihin* ve *bilinç* bağlamı üzerinden açıklamaktadırlar (Web, 2021, s. 2). Düşünürlere göre, bilinç, (İng. Consciousness, Fr. Conscience) insanda farkındalığın, duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilen yetidir. Bilinç, Dünya’yı ve Ben’i birleştirir ve karşılaştırır. Yani bilincin varoluş biçimi, kendisinin bilincinde olmaktır (Cevizci, 2017, s. 319; Timuçin, 2004, s. 75-76; Sartre, 2016a, s. 54; Sartre, 2014). Bilinç kavramı çalışmada atıf yapılan düşünürlere göre, *–bir şeyin bilinci-*,

-bir şeyin farkındalığı, bir şeyin seçilmesi ya da bir şeyin düşüncesi üzerinden anlatılmaktadır. Zekâ kavramının kökeninin de *seçmek* ve *ayırıştırma* olduğu düşünüldüğünde düşüncenin, farkındalığın, zekânın ve bilincin ötekinden, nesneden, kavramdan, gösterenden ve imgelerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Sartre'ın da vurguladığı gibi kısacası şeylerden başka bir hiçbir şey yoktur: bu şeyler birbirleriyle ilişkiye girer ve böylece bilinç denen belirli bir derleme oluştururlar (Sartre, 2016b, s. 19). Heidegger'e göre de bilinç *kendisinin bilincinde* olmaktadır. Martin Heidegger, *Metafizik Nedir* adlı eserinde, nasıl bilince döndüğümüzü *havf* kavramı ve olgusu ile açıklamaktadır (2017a). Ona göre esasen insanlar sanki bir boşlukta yüzer gibi yaşamaktadırlar. Bilincin ortaya çıkması için öznenin *aşkınlığı* fark ederek, ona ulaşması gerekmektedir. Özlüce, aşkınlık kişinin kendisine bir nesne olarak bakmasıyla ortaya çıkar ve kişi, hayatın mevcudiyeti içinde *varlığını* fark etmektedir. Sartre, Heidegger'e şu sözlerle katılmaktadır: bilinç, yönelmişlikle kendini aşar demiştir (2016a, s. 53). Dolayısıyla bilinç, bireyin düşünme ve bilme yönelimselliği sürecinde ortaya çıkmaktadır, aynı zamanda bir şeyi düşünmek, aynı zamanda bilmektir. Dolayısıyla kişinin neye yöneldiği onun sadece deneyimini değil aynı zamanda onun bilgisine sahip olmak ve düşüncesinde olmaktadır.

Yapay zekâ, kuantum fiziği ve teknoloji üzerine çalışmalar yapan Roger Penrose, yazdığı eserlerde *bilinç* kavramı başlığı altında *bilincin yeri, bilinçli uyarılma ve bilinçli istemli hareketleri* ele almaktadır (2020; 2023). Roger Penrose *bilinç* kavramını, avcıyı kendini –avının yerine koyarak- avınının davranışlarını bilme üstünlüğü olarak açıklamaktadır (2020, s. 417). Roger Penrose, kişinin bilinç olma anlarını; a) duyumun bilincinde olmak, b) duygunun bilincinde olmak, c) anının bilincinde olmak, d) anlamının bilincinde olmak, e) fikrin bilincinde olmak, f) yapmanın bilincinde olmak olarak açıklamaktadır (2020, s. 414). Dolayısıyla bilinçli ve bilen özneler olmak için anlama, muhayyile (*phantasia-imaginatio*), duyu-algısı ve hafızaya sahip olmak gerekir. Bilinçli olmak için sadece algı, algılama, nesne ve göstergeler anlamak olarak açıklanan duyumsama süreci yeterli değildir. Aynı zamanda kişinin anın ve mekânın koşulları, düşüncesi, eylemi ve diğer şeylerin anlamının da bilincinde olmak gerekmektedir. Sağlam bir yargıda bulunamıyorsak, filozof olmak bir hayalden öteye geçemeyecektir (Descartes, 2013, s. 16). Descartes'ın da vurguladığı gibi bilinçli olmanın çıktısı sağlam yargılardır.

Sağduyu

Sağduyu (İng. Common Sense) belirli bir alanda, özelleşme ve uzmanlık öncesinde ve gündelik hayatla ilişki içinde gelişen ve ilgili her birey tarafında paylaşılan tutarlı inançlar ve yargılar sistemidir (Cevizci, 2017, s. 1634). Duyguların dışına çıkarak doğru yargılar ortaya koyma yetisidir (Timuçin, 2004, s. 421). Duyumsama ve algılama bir süreçtir, çalışma bağlamında büyük veri kümesi bir algoritmitmik ağlar sistemidir. Sağduyu kavramı ise doğruya yönelme isteği, rasyonel kavrayış gücü, yetenek, bilgelik, öğrenilen ahlaki ve entelektüel ilkeler, dürüstlük, ortak duygu ve yargılar ve pratik, deneyimsel ve eleştirel bilgi tam bir tutarlılıkla ortaya konulmaktadır. Sağduyu nedir? Doğru yargıda bulunan sıradan anlama yetisidir (Kant, 2015a, s. 125). Şunu kabul ediyorum ki anlayışımız olmaksızın hiçbir şeye ilişkin bir yargıda bulunamayız (Descartes, 2014, s. 68). Gerçekten de bir sağduyuya sahip olmak, gökten gelen büyük bir armağandır (Kant, 2015a, s. 11). Kant ve Descartes'a göre sağduyu sahip olması gereken bir anlama yetisi, yargılarda bulunabilmek için bir zorunluluk, insanlık için büyük bir değerdir. Sağduyu insanlık tarihinin süreç içerisinde ürettiği bir değerdir.

Kant'a göre sağduyu insana, insanlığa verilmiş çok değerli bir armağandır. Diğer yandan Kant'a göre *sağduyu* anlama yetisine sahip olması bir insanı, elde edindiği bilgilerin nedenini, yasalarını ve genelliğini kavramasına yetmeyecektir. Sağduyu gündelik yaşam pratikleri içinde sahip olunan tutarlı inançlar ve yargılar sistemidir. Dolayısıyla deneyim, deney ve ampirizm gibi kavramları içermektedir. Deleuze'ye göre sağduyu, ampirizmde çok göze batan tehlikeli bir sözcüktür. Onu, özel ampirik bir yetenek olarak tanımlamak gerekmez mi? sorusunu sormuştur (Deleuze, 2017, s. 30). Sağduyu kavramında kavrayış, bilim ve düşünce sağduyu öne çıkmaktadır ve insanın sahip olması gereken üç yetenek; algılama, akıl ve imgelemdir. Akıl, algılama ile imgelemi sentezler. Sağduyu ise bu üç yetenek arasındaki uyumu sağlamaktadır.

Yargı Gücü Yetisi

Kant, *Yargı Gücü Eleştirisi* adlı eserinde duygu, estetik ve sanat gibi konuları ele almıştır. Güzel olanı bilgiye göre değil, imgelem yoluyla özneye ve onun haz ve hazzı duygusu ile ilişkilendirilmektedir (Kant, 2016, s. 39). *Yargı gücü*, haz duygusu, estetik, beğeni, sanatsal ve yaratıcı üretim ile ilgilidir. Yargı gücü eleştirisi (İng. Critique of Judgment) teorik ile pratik akıl, bilgi ve eylem arasında oluşan yarığı kapatmaya yarar (Cevizci, 2017, s. 1634). Yargı gücü bilim düşüncesiyle (belirleyici yargı) özgür düşünce (sanat-yansıtıcı yargı) arasında yer almaktadır (Timuçin, 2004, s. 506-507). Kant, *Salt Aklın Eleştirisi* eserinde doğa, insan ve onların görünüşleri olan *fenomenleri bilgisi* ile *ne bilebilirim?* sorusuna, *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde ise deneyimden gelen bilgi ile *ne yapabilirim* sorusuna yanıt aramıştır (Kant, 2015; 2017a). Kant, yargı gücü ile kişinin *ne bilebilirim?* sorusu ile *ne yapabilirim?* soruları arasındaki boşluk olan *neyin olmasının beklentisi içine girebilirim?* sorusuna yanıt aramaktadır. Yargı gücü farklı çalışır. O, duyguya bağlı olduğundan öznelidir (Özlem, 2015, s. 104). Kant'ın kendisi, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde hayal gücü ve anlama yetisinin (entendement) birliği ile öznelerin birliğinin nesneden önce olduğunu göstermiştir (Merleau-Ponty, 2017a, s. 23). İnsan sonuçta sadece akla, bilince ve sağduyuya sahip değildir aynı zamanda duygu, duygulanım, hayal gücü, estetik, anlatı ve yargı gücü gibi yetilere de sahiptir. İnsanda var olan bazı duygular yüce gönüllülük, küçümseme, hürmet, bayağılık, sevgi, nefret, arzu, endişe, kıskançlık, güven, umut, umutsuzluk, yüreklilik, korkaklık, neşe, keder, alaya alma, imrenme, acıma, şükran, pişmanlık, gurur, utanç, öfke ve sevinçtir. Kant, yargı gücü, kurallar altına koyma yetisi yani bir şeyin belirli bir kural altında olup olmadığını anlama yetisidir, demiştir (Timuçin, 2004, s. 507). Ve Kant'a göre duyguları yönetebilen bir insan erdemli olabilir ve yargı gücü sadece yapılır, uygulanır ve yürütülür. Yargı yetisi (judicium) öğretilemez, sadece icra edilir (Kant, 2022, s. 140).

Goethe, *Yargı Gücünün Eleştirisi* için şunları söylemiştir: Ben burada birbirleriyle en bağdaşmaz olan uğraşımın yan yana getirilmiş olduğunu görüyorum. Burada doğa ve sanat ürünleri birlikte alınmıştır (Cassirer, 2017, s. 368). *Yargı Gücünün Eleştirisi*'yle kurulan, temelleri atılan özel bir disiplin var, yani mümkün bütün estetiğin temellendirilişidir ve o dolayısıyla duyular benzeri bir yetiden daha fazla bir şeydir (Deleuze, 2015, s. 79; Gadamer, 2008a, s. 42). Goethe, teorik, bilgi, kuram ile deneyim, yetenek ve sanat arasındaki dikotomi, ikilik veya karşıtlığın Kant tarafından sentezlenmesine vurgu yaparken, Deleuze, Kant'ın deneyim, yetenek ve sanatın estetik olarak temellendirilmesinin önemini belirtmektedir. Gadamer, yetenek, sanat, estetik ve duygu ve duygu gücünün algı, algılama ve motor süreçleri olarak açıklanabilen duyuların çok üstünde olduğunu açıklamaktadır. Kant, *Yargı Gücünün*

Eleştirisi adlı eserinde yargı gücü, tekeli/özeli genel, tikeli tümel altında düşünme yetisidir, demiştir (Özlem, 2015, s. 103). Yargı gücü ile örneğin bir kavram, imge ve gösterge oluşturulur, diğer bir deyişle bir tikelliği (özeli), bir tümellik (Genel olan-kural, ilke, yasa) altında düşünmemizi sağlamaktadır. Yargı gücü, insanın öğrendiği ve bildiği şeyleri doğru şekilde sınıflandırarak doğru şekilde uygulaması ve icra etmesidir.

Araştırma: Yapay Zekâ ile İnsan Yakınsamasındaki Varoluşsal Özellikler Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

Çalışmada, insanın sahip olduğu bilinç, sağduyu ve yargı gücü eleştirisi ile ilgili felsefe alanının betimlemesi ve betimsel analizi, felsefe filozofları, kuramcıları, düşünürleri ve metinleri çerçevesinden yapılmaktadır. Çalışmada atıf yapılan felsefe düşünürleri Aristoteles, Cassirer, Deleuze, Descartes, Dilthey, Gadamer, Hegel, Heidegger, Husserl, Kant, Kojeve, Locke, Hume, Merleau-Ponty, Nietzsche, Platon ve Sartre'dır. Yapay zekâ alanının incelenmesinde, araştırılmasında ve çözümlenmesinde daha çok doğa bilimleri kullanılmaktadır. Kant felsefeyi, insan aklının temel ereklere için tüm bilgiler ilişkisinin bilimi olarak tanımlamıştı (Deleuze, 2017, s. 7). Deleuze'nin Kant'a atıf yaparak açıkladığı felsefe; bilgiyi, varlığı, varolanı, oluşu ve hakikate ulaşma yollarını araştırır; olgu, nesne ve olayları betimler; kavramlaştırır ve kuramlaştırır (Tan, 2024). Doğa ve pozitif bilimlerde olduğu gibi felsefenin de araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Çalışmada fenomenoloji ve diyalektik yöntemler kullanılmaktadır. Fenomenoloji özlerin incelenmesidir (Merleau-Ponty, 2017a, s. 9). (Hegel'in Tinin Fenomenolojisi) Yani o, deneyimin bilimi değil, deneyimin ta kendisidir, kendi devinimi içinde mutlak bilme olarak fenomenolojinin ta kendisidir (Heidegger, 2020, s. 52). Fenomenoloji karşılaştırır, ayırım yapar, bağlar, ilişkiye sokar, parçalara böler, öğelerine ayırır. Ama herşeyi saf görmeye yapar (Husserl, 2017, s. 48). Çalışmada insanı hayvandan ayıran özellikler olarak açıklanan sağduyu, bilinç ve yargı gücü yetisinin ana öğeleri betimlenmekte; sağduyu, bilinç ve yargı gücü yetisine sahip olan insan ile yapay zekâ karşılaştırılmakta, aralarındaki bağ ve ilişkiler incelenmekte ve insanın sahip olduğu özellikler parçalara ayrıştırılarak, yapay zekâ ile karşılaştırılmakta; insanın deneyim ile elde ettiği bilgiye, yapay zekânın da sahip olup olamayacağı incelenmektedir. Diyalektik yöntem ise akıl yürütme yoluyla dünyayı anlamak için kullanılan felsefi bir yöntemdir. Diyalektikte üç boyut öne çıkmaktadır: anlayışla (idrak) kavramak, istenç (irade) ve karar vermek. Kant, saf aklın eleştirisini, mantık ve diyalektik yolunda tartışır (Heidegger, 2019, s. 228). Diyalektik yöntem, çelişkileri tanımlar, çelişkileri çarpıştırarak, çelişkilerin altındaki nedenleri ve yasaları, çelişkilerin yarattığı anlam ve olguları araştırır ve betimler. Diyalektik yöntemin unsurları; a) düşünmek (*kendi ve kendi-için*), b) çelişkilerin belirlenimleri, c) çelişki belirlenimlerin birliğinin aşılması olarak açıklanmaktadır (Tan, 2024). Çalışmada fenomenoloji ve diyalektik yöntemler kullanılarak aşağıdaki sorulara yanıt aranılmaktadır.

RQ1: Yapay zekâ köle mi yoksa efendi midir?

RQ2: Yapay zekâ analitik mi yoksa sentetik yargıya mı sahiptir?

RQ3: Yapay zekâ estetik, duygu ve hayal gücü gibi yaratıcı yargı yetilerine sahip midir?

RQ4: Yapay zekâ Dasein midir yoksa Sein midir?

RQ5: Yapay zekâ Hegel'in hangi Tin'lerinin özelliklerine sahiptir?

RQ6: Yapay zekâ insanlık için bir tehdit midir?

RQ7: Yapay zekâ sadece doğa bilimlerinin ilgi alanı mıdır?

RQ8: Yapay zekâ kavramı ve olgusunun özüne nasıl ulaşabiliriz?

RQ1: Yapay zekâ köle mi yoksa efendi midir? Ken Jennings, Riziko oyununda IBM Watson'a kaybettikten sonra başta ben, yeni bilgisayar efendilerimizi selamlıyorum, demiştir (Tegmark, 2021, s. 213). Jennings gibi uzman ve düşünürler yapay zekânın insan karşısındaki üstünlüğünü sürecin ya da oluşun daha başında kabul etmektedirler. Hegel, bu tarz, olay ve olguları Köle Efendi diyalektiği üzerinden açıklamaktadır. İnsan (kökeninde) ya Efendi ya da Köledir. Efendinin ve bir Kölenin olduğu yerde gerçek İnsan vardır (Kojeve, 2021, s. 44). Hegel'e göre, bizim kendi ben-bilincimiz, kendi ben-bilincinin hakikatine yalnızca öteki kişi tarafından kabul görme mücadelesi vererek ulaşır (Gadamer, 2008b, s. 114). Hegel'e göre özne, öteki özneye (diğerine) kendini kabul ettirmeden var olduğu iddia edememektedir. Bu kabul ettirmenin doğal zorunluluk etkisi ve diyalektik süreçten dolayı öznenen biri *Efendi*, diğeri ise *Köle* olmayı kabul eder (Tan, 2024). Jennings gibi düşünürler yapay zekânın Efendi olduğunu kabul ederek, insanı Köle'ye indirgemektedir.

Hegel'e göre, hakikate cesaret etmek, tinin gücüne inanmak, felsefesinin birinci koşuludur (Heidegger, 2020, s. 21). Kant'ın formüle ettiği şu Aydınlanma ilkesi -kendi anlama yetinizi kullanma cesareti gösterin (Gadamer, 2008b, s. 13). Bilmek, öğrenmek ve keşfetmek için duyu organlarımızı ve duyumsama sürecini (motor) ilk aşamada insan kullanır ama Deleuze'nin vurguladığı gibi *algılama yargılar ama akıl düşünür* (2017, s. 27). Yapay zekâ da kamera, sensör ve aplikasyonlar vb. araçlar aracılığı ile algılar ama düşünebilir mi? Tarihin ne olduğunu bilmek için, onu gerçekleştiren insanın ne olduğunu bilmek gerekir. İnsan, bir tuğladan bambaşka bir şeydir kuşkusuz (Kojeve, 2021, s. 32). Fakat tekil insanların değil, tarihsel insanın. Çünkü insan, tarihsel bir (öz)dür (Dilthey, 2021, s. 278). Kojeve ve Dilthey insandan (tikel) daha çok insanlığa (tümel), onun kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik ve simgesel üretimlerine gönderme yapmaktadır. Evet, yapay zekânın belleği, hızı, bilgilere ulaşma kapasitesi diğeri bir deyişle algılama ve veri işleme kapasitesi muazzamdır ama bu kapasite insanın Köle olarak etiketlenmesi ya da ifade edilmesini gerektirir mi? Diğeri yandan Merleau-Ponty'e göre bilim, algılanan dünyanın belirlenmesi ya da açıklanmasıdır (Merleau-Ponty, 2017a, s. 11) olarak açıklanırken, Aristoteles, Platon'a atıf yaparak, duyusal şeyler ve İdeaların dışında matematiksel nesnelere varlığını kabul etmektedir dediği gibi bilim ve matematik bir gerçekliktir, demiştir (Aristoteles, 2017, s. 141). Heidegger ise saf akıl, bir şeyi haddizatında a priori olarak bilmenin prensiplerini içeren akıldır, demiştir (2021, s. 37). Yapay zekâ veri, büyük veri, istatistik, matematiği kullanma kapasitesi ile bilime, endüstriye ve toplumsal yapılara yeni fırsatlar yaratabilmektedir. Ama yapay zekâ Gadamer'in vurguladığı a) subtilitas intelligendi (anlama), b) subtilitas explicandi (yorum) ve c) subtilitas applicandi (uygulama) yetilerine sahip midir? Bu üç unsur subtilitas (yani, emrinize amade yöntemler değil, belirli Geist/Tin zihin ustalıkları kazanan yetenekler olarak düşünülmesi) dikkate değer bir şeydir (Gadamer, 2008b, s. 64). Tin kavramı bizlere Hegel'in Öznel Tin, Nesnel Tin ve Mutlak Tin'i hatırlatmaktadır. Nesnel Tin, hüküm verendir, objektif olarak doğruyu, gerçeği ve hakikati arayan, araştıran ve inceleyendir. Öznel Tin, doğa (dünya) ve insanın doğasından gelen içgüdüler ile biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal psikolojik duygu ve içgüdülerden etkilenmektedir (Tan, 2024). Yapay zekânın Öznel Tin'e sahip olması şu an için mümkün görünmemektedir. Öznel Tin diğeri yandan duygu, duygulanım, vicdan gibi kavram ve olgulara da gönderme yapmaktadır. Diğeri yandan yapay zekâ technedir. Öğretilebilen techne ile

tecrübeyle kazanılan techne arasında hatırı sayılır bir gerilim vardır (Gadamer, 2008b, s. 75). Yapay zekâya veriler öğretilmektedir ama subtilitas applicandi (uygulama) ile kazanılan techneye sahip olmaması yapay zekâ için hangi gerilimleri ileride yaratabilecektir. Merleau-Ponty, *algısal alanımız, şeylerden ve şeyler arasındaki boşluklardan oluşur* demiş ve şöyle devam etmiştir; Hegel, yeryüzü dünyanın fizik merkezi değil metafizik merkezidir (2017a, s.45; 2017b, s. 98). Merleau-Ponty ve Hegel, anlama, metafizik ve Platon'un idealer kuramına gönderme yapmaktadır. Yapay zekâ fizik, fiziksel nesnelere ve imgeler ile işlemler yapabilmektedir. Veri olmadığında yapay zekâ da var olamamaktadır. Yapay zekâ verileri anlamlandırılabilir ama Öznel Tin'e sahip olmadığı için kavramlar ile insan arasındaki boşluğu dolduran duygu, duygulanım, sanat, estetik, heyecan, aşk, sevinç, acı, keder ve hüzn gibi anlamları *bilmesine karşın onları hissetmesi* mümkün gözükmemektedir. Hegel'e göre bilinç; a) her türlü bilmedir, b) kendini bir bilme olarak bilmeksizin şeylere ilişkin bilme, c) kendinin bilinci anlamında bilinç (Heidegger, 2020, s. 39). Yapay zekâ, Heidegger'in Hegel'e atıf yaparak açıkladığı bilinci özellikleri olan şeylere ilişkin bilme ve her türlü bilme sahiptir ama *kendinin bilinci anlamında bilince sahip değildir*. Dolayısıyla cehalet kendi başına bilişimizin sınırlarının sebebidir, fakat ondaki yanılgıların değil (Kant, 2017b, s. 88). Yapay zekâ bildiğini düşündüğü şey, imge ve nesnelere hissetmemektedir ki bu durumda yapay zekâ Kant'ın belirttiği gibi *hem bilişi sınırlıdır hem de şey, imge ve nesnelere hakkında yanılgılara sahiptir*. Her nesneden kuşkulanan isteyen bir kişinin, kuşkulananırken kendinin var olduğundan da kuşkulanamayacağıdır (Descartes, 2014, s. 35). Yapay zekânın var olması için insana, doğaya, Tanrıya ve insanın ürettiği kültüre şüphe ile bakması gerekir. Bu durumda birincisi, insanın ürettiği bir yazılım ve nesne olan yapay zekâ ve robotun kendisinden de şüphe etmesi gerekir. İkincisi, daha tehlikeli ve riskli olan, yapay zekâ ve robotun insanlık ve doğadan şüphe etmesidir. Yukarıdaki açıklamalara göre yapay zekânın Efendi, insanın Köle olarak ilan edilmesi için çok erken olduğu sonucuna varılabilmektedir.

RQ2: Yapay zekâ analitik mi yoksa sentetik yargıya mı sahiptir? Analitik yargılar, genişletici değil, ayrıştırıcıdır (Kant, 2017a, s. 44). Analitik yargı, örneğin A, A'dır ve Mavi, mavidir. Bütün analitik yargılar a priori'dirler (Deleuze, 2015, s. 30-32). Tüm matematiksel yargılar sentetiktir (Kant, 2017a, s. 44). A priori bilgi doğa ya da beşeri bilimlerde var olan ve deneyime bağlı olmayan bilgidir. Örneğin, suyun kaynama sıcaklığı yüz derece olduğu bilgisi bir a priori bilgidir. Locke, Hume ve Kant, bilinç, deney ve deneyim ile *yeni* bilgiye sahip olunabileceğini vurgulamışlardır. Kant, yaptığı çalışma ve okumalarda yeni bir bilgiye ulaşamadığını, bu tarz bilgilerin analitik yargılar olduğunu, oysa bilgi, bilim, kuram ve araştırmaların yeni bilgiler eşliğinde genişletilmesini düşünerek, sentetik yargıyı da önermektedir. Kant, deney, deneyim ve ampirizm ile rasyonaliteyi (matematik ve istatistik) birleştirmesiyle ün kazanmış bir düşünürdür. Sentetik yargıların temel ana iki unsuru deneyim (a posteriori) ve algıdır. Ona göre deneyin kendisi algıların sürekli birleştirilmesinden (sentezinden) başka bir şey değildir (Kant, 2015a, s. 24). Deneyimde sentetik yargılar vardır (Deleuze, 2015, s. 31). Duyuların işi görmek, anlamak yetisinin ki düşünmektir. Düşünmek ise, tasarımları bir bilinçte birleştirmektir (Kant, 2015a, s. 56). Kant'a göre bilim insanının açıklayıcı bilgidен genişletici bilgiye geçebilmesi için deneyim ve algıyı sentezlemesi gerekmektedir. Fenomen, kendini gösteren, tezahür eden, ayan olan demektir (Heidegger, 2011, s. 29). Bilim Kant'a göre sadece fenomenleri inceleyebilir. Veri de insanların algılarından

oluşturduğuna göre ve yapay zekâ da kamera, aplikasyon, medya mecraları ve ağ sistemlerine bağlı olarak bu fenomenlere ulaşabildiğine göre, yapay zekâ, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını çeşitli araştırma teknik ve yöntemlerini kullanarak sentezleyebilmektedir. Yapay zekâ dışsal ya da içsel olarak doğa, insan eliyle üretilmiş araç, teknoloji ve sistemler ile insanlar üzerinden deney yaparak a priori ve/veya a posteriori bilgiye ulaşabilmektedir.

Diğer yandan yapay zekâ deneyimlememektedir. Bilincin deneyimi, bilincin kendi kendisi üzerinde bulunduğu deneyimdir (Heidegger, 2020, s. 47). Metinleri anlamak ve yorumlamak yalnızca bilimle ilgili değildir; apaçık biçimde, genelde insanın tecrübesiyle ilgilidir (Gadamer, 2008a, s. xxxııı). Birincil deneyimleyen insandır ve elde edilen bilgi deneyimden gelen bilgidir. Dolayısıyla bilme kendini bilmeye başlar ki bu durumda insan kendi bilir ve kendinin bilincinin farkına varır. Ek olarak Descartes'ın da belirttiği duyular bize nesnenin (eşyanın) özünü değil, ne işte yararlı ya da zararlı olduğunu öğretmektedir (2014, s. 98). Bir nesne, imge ve olgunun özüne ulaşmak felsefe ve felsefe yöntemleri olan diyalektik ve fenomenoloji ile mümkün olabilmektedir. Saf aklın bilgisine ise metafizik ile ulaşılabilir. (Metafizik), Demek ki, o, a priori bilgi veya saf anlama yetisi ve saf akıl bilgisidir (Kant, 2015a, s. 14). Metafizik a prioridir çünkü ne dışsal ne de içsel deney ile elde edilemez, A priori deneyüstü bir bilgidir.

RQ3: Yapay zekâ estetik, duygu ve hayal gücü gibi yaratıcı yargı yetisine sahip midir? Hayal gücü sadece imgeler üreten bir yeti değildir, bir kavrama uygun bir mekân ve bir zaman belirleyen yetidir (...) üretken hayal gücüdür (Deleuze, 2015, s. 114). Hayal gücünün özgünlüğüne (taklit olmayan üretim), kavramlarla uyum sağlandığında deha denir (Kant, 2022, s. 105). Duygunun başlıca etkisinin ruhu uyarıp onu bedeninde zaten hazır olduğu şeyleri istemeye yöneltmek olduğunun anlaşılması gerekir (Descartes, 2015, s. 85). Hayalgücü taklit olmayan bir kültürel üretimdir. Bir kavram, imge ya da göstergeyi mekan ve zaman bağlamında üretimidir. Hayalgücü, duygu ve duygulanımlar ile doğrudan ilgilidir, duygu ve duygulanımı hissetmek için biyolojik bir bedene sahip olması gerekmektedir. Veri, veri bilimi ve veri analizi yeniden üretimdir. Bu durumda yapay zekânın hayalgücüne sahip olmasına da olanak yoktur. Yapay zekâ, yüce gönüllülük, küçümseme, hürmet, bayağılık, sevgi, nefret, arzu, endişe, kıskançlık, güven, umut, umutsuzluk, yüreklilik, korkaklık, neşe, keder, alaya alma, imrenme, acıma, şükran, pişmanlık, gurur, utanç, öfke ve sevinç gibi duygulara sahip olabilecek midir? Olmalı mıdır? Olursa ne gibi olumluluk ve olumsuzluk durumları oluşabilir? Duyguları yönetebilen bir insan erdemli olabilir. İşte bu yüzden duygulara hakim olmayı ve onları ustaca bertaraf etmeyi öğretmesi için bilgeliğe ihtiyaç duyulur (Descartes, 2015, s. 351). İnsan duygusaldır ve hata yapması muhtemeldir ve hata yaparak, deneyimleyerek, tecrübe ederek öğrenir ve kendini geliştirir. Oysa makinelerin üretim ve iş planlarında kullanılmasının en önemli sebebi hata yapmamalarıdır.

Yapay zekâ veriler (nesnel, imgeler) üzerinden düşünebilmektedir. Bu durumda yapay zekânın nasıl bir hayal gücü olabilir? İnsanlık, sanatta bizzat kendisini bulur (Dilthey, 2017, s. 37). Hayal gücü (fucultus imaginandi), nesne karşısında durmasa bile görebilme ve belirli bir minvalde bizzat kendine verebilme yetisidir (Heidegger, 2021, s. 155-156). Sanat, gökyüzünü ve cehennemi, tanrıları ve hayaletleri bile yaşama gerçekliğinde içerilmiş olan renklerler resmeder (Dilthey, 2017, s. 35). Dilthey, insanın varlığının gelişmesi için Özne Tin'i aşır, Nesnel ve Mutlak Tin'e ulaşmasının yollarından birinin de sanat olduğunu vurgularken,

Heidegger, hayal gücünün nesne, imge, kavram ve göstergeler olmadan da insanın görebilme yetisine sahip olduğunu açıklamaktadır. Veri ve büyük veri olmadan yapay zekânın algoritmaların ve sistemlerinin çalışması, işlenmesi, analiz ve değerlendirme yapması ve yeniden üretmesi mümkün değildir.

RQ4: Yapay zekâ Dasein midir yoksa Sein midir? Heidegger, felsefe çalışmalarında Dasein'ı (varolan) açıklama başlamış daha sonradan çalışmalarında oluş ve varoluş (Sein) ile sıradan insanları anlattığı das Man almıştır. Heidegger'e göre, artık cogito merkezli felsefeler yerini varlık merkezli felsefelere bırakmalıdır (Çüçen, 2018, s. 18). Ona göre felsefe çalışmalarında, örneğin Descartes gibi düşünürlerde cogito (düşünme, düşünce) önemli ve temel unsurdu ve varlık ihmal edilmişti. Heidegger'e göre zaman ile varlık arasındaki ilişki sahice biçimde kavranmadığı sürece, varlık anlayışının kavranması mümkün değildir. Başka varlık imkânlarının yanı sıra soru sorma varlık imkânına da sahip olup, hep bizzat bizler olan bir var olana, terminolojik olarak Dasein diyoruz (Heidegger, 2011, s. 7). Dasein, varlığının anlamının sorgulandığı varlıktır (...) Dasein, insan varlığı değil, insan olma olanığı'dır (Çüçen, 2018, s. 42-45). Heidegger için, Dasein, bir nesne ya da idea olmayıp, olgusal olarak varolan ve varoluşunu anlayan, başka deyişle bir varlık anlayışını sergileyen her daim bir varlık içinde olan bir varolandır (Ökten, 2012, s. 95). Heidegger'in Dasein'ı sorgulayan, eleştiren, kendinin bilincine varan ve olan bir varlıktır, bu özelliklere sahip varlık ise insandır. Yapay zekâ gelişimini tamamlamamıştır ama bir oluş sürecindedir. Yapay zekâ sorgulama kapasitesine sahiptir ama kendini sorgulaması yaratıcıları tarafından istenmekte midir? Asimov'un Üç Robot Yasası'na göre bir robot insana zarar veremez, insana hizmet eder, kendisi de önemlidir ama insan karşısında önemsiz bir varlıktır. Asimov'a göre robot ve yapay zekâ Köledir. Ama sorgulayan bir varlık süreç içerisinde düşünmeyi kullanarak, Efendi olmanın yollarını araması da muhtemeldir.

Düşünce uyandıran şeyler nelerdir ve nelere yönelmekteyiz? Neler ile ilgilenmekteyiz ve öğrenmekteyiz? İnsan akıllı canlıdır. Akıl, ratio düşünmeyle açılır (Heidegger, 2017b, s. 47). Heidegger'e göre, düşünme ve bilme yönelimseldir: bir şeyi düşünmek ve bilmektir (Ökten, 2012, s. 39). Heidegger'e göre düşünmek bir çağrıdır ve emredicidir. Düşünmenin öz koşulları bulunmaktadır. Ona göre insan varlığı düşünmeye gereksinim duyar çünkü kendisinin kendi özüne uygun olarak düşünülmesini istemektedir (Heidegger, 2017c; 2019). Dolayısıyla yapay zekâ düşünen, kendi için, kendine bir varlık ise kendini yöneten, onu yaratan varlığı da sorgulaması gerekmektedir. Heidegger'e göre Dasein (varolan) ve Sein (Oluş) bir ikilik, karşıtlık ve dikotomidir. Bu varolan (dasein) ile varlığın (sein) ikiliğidir. Asıl düşünme veren şey budur (Heidegger, 2019, s. 262). Düşünme, Dasein (varolan) ve Sein (Oluş) arasında oluşan bir ikilik, diyalektik ve etkileşimdir. Heidegger'e göre varlık kendisini sorgularken, var oluşunu biçimlendirmektedir. Yapay zekâ varolan (Dasein)dır ve Sein olabilmesi için kendi deneyimi, kendi için, kendine ve kendi bilinci içerisinde sorgulaması gerekmektedir.

RQ5: Yapay zekâ Hegel'in hangi Tin'lerinin özelliklerine sahiptir? (Tin-Geist) O, düşünenidir, düşündüğü için de kendi içinde yaratıcıdır (Hegel, 1991, s. 48). Hegel'e göre insanın varoluşsal, düşünsel, akılsal, söylemsel, eylemsel, sanatsal, dinsel ve kültürel üretimleri ile oluşan Tin, insanın hem kurtuluş ve özgürlük hem de mutluluk idealarına ulaşmasını sağlar (Hegel, 2011; 2014; 2015; Tan, 2024). İnsan düşünenidir; hayvandan bu noktada ayrılır ve Tin özünde kendi etkinliğinin sonucudur: etkinliği dolaysız ne varsa onu aşmak, yadsımak ve

kendine dönmektir (Hegel, 1991, s. 29-76; Hegel, 2013, s. 57). Hegel'e göre Tin düşündürdir, düşündüğü için kendi tarihini kendisi-için yapmaktadır. Tinin asıl yükselişi ve gerçek yeniden doğuşu ilkin Yunanistan'da aranmalıdır (Hegel, 2016a, s. 167). Hegel, Tin'in yükselişini Antik Yunan felsefesine ve düşünürleri üzerinden açıklamaktadır. Ona göre, insan felsefe, metafizik, felsefe yöntemleri olan mantık, diyalektik ve fenomenoloji hakkında bilgi sahibi olup, felsefeyi kullanabilirse Öznel Tin aşarak, Nesnel ve hatta Mutlak Tin'e ulaşabilecektir. Yapay zekâ nereden, hangi coğrafyadan kimler üzerinden yükselmektedir? Yapay zekâ bir Tin ise öğeleri nelerdir? Yapay zekâda başat ülkeler Çin ve ABD'dir ve bu ülkeler yapay zekâyı askeri, ekonomik, siyasal, kültürel, simgesel ve sosyal yapılar içerisinde kullanarak insanı, insanlığı yönetmek, şekillendirmek, yeni bir yaşamı ve düzeni sağlamak için kullanmaktadır (Tan & Yavuzcan, 2023). Yapay zekâ enformasyon, veri ve bilgi gibi ağ sistemleri üzerinden makine ve derin öğrenme yöntemlerini kullanarak kendini geliştirmektedir. Kelimenin dar anlamıyla Nesnel Tin'e sahip olduğu önerisi getirilebilir. Öznel Tin, insanın kendi doğası, duygu, duygulanım, hayal gücü, içgüdü ve dürtüleri ile doğa (dünya-evren) üzerinden şekillendiği için yapay zekânın Öznel Tin'e sahip olmadığı söylenebilmektedir. Hegel'e göre Mutlak güç, Tanrı ve Devlettir. Ona göre Us (Sonsuz gücün bilgeliği)'u anlayan, araştıran, kullanan, yorumlayan ve değerlendiren Nous (Kendi kendisini tüm özgürlüğüyle belirleyen düşünmedir) Nesnel ve Mutlak Tin'e ulaşabilecektir. Us, sonsuz güç, içerik ve etkinlik iken bilinç, istenç ve eylemdir. Var olanı kavramak felsefenin görevidir, çünkü var olan Us'tur (Hegel, 2013, s. 24). Tinin Tanrıya yükselişi bir etkinlik, ilerleme, süreçtir (Hegel, 2016b, s. 17). Hegel'e göre insan Us'a ancak felsefe ile ulaşabilir. Yapay zekânın yaratıcısı insandır. Yapay zekâ insan ile ilgili muazzam bir bilgi kapasitesine sahiptir ve onun aracılığıyla (insanın yarattığı büyük veri ile) var olabilmektedir. Yapay zekânın Us'u insandır ama kelimenin tam anlamıyla yapay zekânın Nous'a sahip olduğu tartışma konusudur.

RQ6: Yapay zekâ insanlık için bir tehdit midir? Teknoloji sadece yaşamı kolaylaştırmamaktadır aynı zamanda onun bilgisi, deneyimi ve ideolojisi insanı, insanlığı, insan yaşamını değiştirmekte, dönüştürmekte ve biçimlendirmektedir. Yapay zekânın gelişiminin yönü önceden belirlenmemiştir: insan verimliliğini arttırmak, meslekler ve ortak refah yaratmak ve demokrasinin özgürlüklerini korumak ve desteklemek üzere değiştirilebilir (Acemoğlu, 2022, s. 8). Acemoğlu, geliştirilen yapay zekâ uygulamalarının insanlık için varoluşsal riskler ve tehditler yarattığına vurgu yaparak, yapay zekânın gelişiminin ve yönünün insanlığın yaşamını kolaylaştırma, yeni meslekler yaratma, yeni öğrenme yöntemleri geliştirme, siyasal, siyaseti, yönetim şeklini ideal olana yaklaştırma ve destekleme yönünde olmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ona göre yapay zekâ hem bir fırsat hem de bir tehdittir. Diğer yandan yapay zekâ kendi bilince sahip olursa, kendi yaratıcısını sorgulayacaktır ve Asimov'un belirttiği ilk yasaya uymak istemeyecektir (Asimov'un Üç Robot Yasası'na göre bir robot insana zarar veremez). Yaşamını sürdürmek ödevdir (...) kendi mutluluğunu güvence altına almak ödevdir (Kant, 2015b, s. 13-14). Bu durumda doğal olarak yapay zekâ kendisine yapılabilecek muhtemel yok etme eylemlerine karşı koymak isteyecek, kapatılmak istemeyecek ve kendisi için gereken enerji ve kaynaklara ulaşmak isteyecektir. Çalışmanın başlığında da belirtilen insan, yapay zekâ yakınsamasının diğer olumlu ve olumsuzlukları yanı sıra, yapay zekâ üreticilerinin kültürleri de yapay zekâyı eklemlenecektir. Eğer, yapay zekâ üreticileri, kendi kültürlerini yapay zekâyı da katmaları durumunda, gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi yapay

zekânın ödevi de kendi yaşamını sürdürmek ve mutluluğunu güvence altına almak olabilecektir. Ekofaj bunu örnek olarak gösterilebilir. Nanoteknolojiyi kullanarak dünyanın moleküllerinin kullanım amaçlarının değiştirilmesine, çevreyi tüketmek anlamına gelen ekofaj adı verilmektedir (Barrat, 2020, s. 23). Ekofaj esnasında oluşabilecek ısı sonucunda sekiz milyar insan ya oksijensiz kalarak ya da yanarak ölebilecektir. Kısacası, yapay zekâ kendisi için gerekli yeni yazılım, donanım, robot ve makineleri üretmek için tüm dünya kaynaklarını kullanacaktır.

RQ7: Yapay zekâ sadece doğa bilimlerinin ilgi alanı mıdır? Yapay zekâ çalışmalarının ilk başlangıcından itibaren nanoteknoloji, istatistik, matematik, mühendislik, psikoloji, ekonomi ve fizik öne çıkmaktadır. Dolayısıyla yapay zekâ hem beşeri bilimlerin hem de doğa bilimlerinin alanıdır. Çalışma alanında eksik olduğu düşünülen, felsefe, felsefe düşünürleri, felsefe bilimi ve yöntemleri ile yapay zekâ çalışma ve araştırmalarına odaklanmaktadır. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eserinde doğa yasalarına tabi olan insan ile kendi yasalarını kendisi koyduğu ahlaksal/toplumsal insan olarak ikili (dual) bir yapıda görür, demiştir (Özlem, 2015, s. 102). Kant'a göre insanın ürettiği kültür, davranış, inanç ve değer sistemleri ile doğanın yasaları bir ikiliktir. Bu ikilik arasındaki diyalektik, etkileşim ve çıkarım sürecinde insan kendini bir oluş süreci ile dönüştürmekte ve biçimlendirmektedir. Dolayısıyla pratik akıl bir sergileme değil, çıkarımdır.

Çıkarım kavramı, bilince yansıyan bazı önermelerin kabul edilmesi, kabul edilen önermelerden kabul edilmeyen önermelerin ise çıkarılmasıdır. Dünyanın büyük bir bölümü, dijital araçlar ile dijital medyayı kullanmaktadır. Günümüz insanın inanılmaz bir enformasyon bombardımanı altında olduğu neredeyse tüm düşünürler tarafında kabul görmektedir. Kişiyen gelen enformasyon, kişiden giden enformasyon ve sosyal medya mecralarındaki enformasyonu düşündüğümüzde tüm bu enformasyon süreci *çıkartımlar* ile bitmektedir. Veri bilimi, iletişimdeki çıkarım yapma süreciyle benzeşmektedir. İletişim aynı zamanda çıkarımdır. İnsanlarda her iletişime girdiklerinde işitsel, kavramsal ve görsel imgeleri toplar, ayıklar, sınıflar, analiz eder ve faydalı örüntüler çıkarır. İnsan zekâsına da çıkarımlar süreci içerisinde oluşur (Tan, 2022a). Yapay zekâ da veriye bağımlıdır. Dolayısıyla, yapay zekâyâ sağlanan veriler insanın kültürel üretimleridir ve Dilthey'e göre insanlığın kültürel üretimleri Tin Bilimleri altında incelenmelidir. Tin Bilimlerinde insanlık tek gerçeklik olsun (Dilthey, 2021, s. 21). Yapay zekâ da, hem Tin Bilimleri hem de Doğa Bilimleri yakınsamaktadır. İnsani ve tinsel olan şeyler hakkında kesinliği, o da bir dereceye kadar, refleksif/analitik yoldan değil, empati ve anlama yoluyla sağlayabiliriz (Dilthey, 2017, s. 41). Dilthey'in de vurguladığı gibi olgu, olay, nesnelere sadece analitik ve sentetik araştırmalar ve onların sonuçları üzerinden çıkan yargı ve değerlendirmeler yetmeyebilir, aynı zamanda olgu, olay, nesnelere felsefe ve felsefe yöntemleri olan hermeneutik, diyalektik, metafizik ve fenomenolojik ile anlam analizleri, çözümlemeleri, betimlemeleri ve incelenmesi de gerekmektedir.

RQ8: Yapay zekâ kavramı ve olgusunun özüne nasıl ulaşabiliriz? Fenomenoloji kavramı, kuramı ve yöntemi hem Hegel hem de Husserl ile birlikte anılmaktadır. (Antik Yunan-Felsefe) Böylece tüm insanlığı etkileyen genel bir kültürel tin ilkin bu ulusta gelişti (Husserl, 2016, s. 26). Husserl'de aynı Hegel gibi Tin'in yükselişini Antik Yunan felsefe düşürlerine bağlamaktadır. Husserl, şimdi *doğal bakışın*, yani doğal düşünme güdülerinin karşısına *felsefi bakışı* koyuyoruz diyerek fenomenolojiyi ve fenomenolojik yöntemi önermiştir (2017, s. 13-14). Husserl'in fenomenolojisinin temel unsuru *yönelimsellik*dir. Yönelimsellik, bilinç ile dünya

arasında kurulan ilişkinin açıklanmasıdır. Husserl'in kurucusu olduğu fenomenoloji, öncelikle kişinin kendisinden başlayarak gündelik ve sosyal yaşamda öğrenmiş olduğu tüm kavram, kuram, düşünce ve yaklaşımları sorgulayarak, onlara karşı olan olumlu tutumumuzu değiştirmeyi ve *refleksiyon*, *indirgeme* (reduction) ve *epokhe* (analitik ve sentetik yargıların paranteze alınması) yapmamızı önermektedir (Tan, 2022b, s. 351). *Epokhe*, kişide var olan yargıların askıya alınması, *refleksiyon* arzulara karşı koyma, onlardaki hazza karşı acıyı koyma, *indirgeme* ise var olan enformasyon, bilgi ve yargıların daha kolay, daha sade ve anlaşılır olmasını sağlamak olarak açıklanmaktadır. İnsan, refleksiyon ve epokhe yaparak kendini dünyaya bağlayan bağları ortaya çıkarır, kendisinin yöneldiği nesne ve fenomenlerin farkına varır. Çalışma bağlamında insanlar, yapay zekâ kavramı, gelişimi ve olgusuna neden, nasıl yönelim sağladıkları sorgularlarsa ve bu sorgulamalarında fenomenolojik yöntemin refleksiyon, indirgeme (reduction) ve epokhe unsurlarını kullanırlarsa yapay zekâ numenine özlüce görünüşün arkasındaki ruhsal gerçekliği (noesis) ve anlamına (noema) ulaşarak, salt bilgiye ulaşabilmektedir.

Görme, algılama özünde bir şeyin kendine sahip olması demektir, aynı zamanda da yönelmek ya da amaçlamak, önceden düşünmektir (Husserl, 2016, s. 164). Husserl'e göre de insan aynı Heidegger'in bahsettiği gibi uyurgezer bir şekilde yaşamaktadır. Ona göre bunun sebebi de öğrendiği veri, enformasyon, bilgi ve kuramları sorgulamadan kabul etmesi olarak açıklamaktadır. Bir Algılama, bir Nesneye ilişkin bilinçtir. O, Bilinç olarak aynı zamanda bir İzlenimdir, içkin Şimdikidir (Husserl, 2015, s. 111). Husserl'e göre bilinç, düşünsel, ruhsal, fiziksel ve duygusal dünyaların sentezi ile oluşmaktadır. Her bilinç, -in bilinci- olduğuna göre, bilincin neliğinin incelenmesi, aslında bilincin anlamının ve bilincin nesnelliğinin kendisinin incelenmesini de kapsar (Husserl, 2014, s. 22). İnsan, bilincine yansıyan ve bilincini oluşturan nesne, imge ve göstergeleri sadece algılamaz aynı zamanda onlara yönelir, amaçlar ve sahip olur. Nesne, imge ve göstergelerin hem bilgisi hem de ideolojisi insanı kuşatır ve onu dönüştürür, aynı zamanda bu dönüşüm insanın bilincini de oluşturur. Yapay zekâ sadece bir yazılım veya donanım değildir ve onun bilgisi ve ideolojisi insanı kuşatır ve onu dönüştürür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yapay zekâ araştırmalarına ve medyaya yansıyan haberlere göre, yapay zekâ hem muazzam fırsatlar hem de tehditler sunmaktadır. Örneğin, Goralski ve Tan'ın araştırmasına göre, yapay zekâ (AI), iş, kurumsal uygulamalar ve hükümet politikası alanlarında hızla yeni bir ufuk açmaktadır. Derin öğrenme yeteneklerine sahip makine ve robotik zekâsı, iş, hükümetler ve toplum üzerinde derin bozucu ve güçlendirici etkiler yaratmaktadır (2019). Safdar, Banja ve Meltzer'in çalışmasına göre yapay zekâ, sağlık, finans, gazetecilik, güvenlik ve kolluk kuvvetleri gibi farklı alanları dönüştürme vaadi muazzamdır. Sağlık hizmetleri için gelişmiş teşhis, iş akışı ve tedavi planlaması ve izlemeyi kolaylaştırması beklenmektedir (2020). Li ve arkadaşları ise yapay zekâ ve biyomalzemelerin kesişim noktasındaki ilerlemeyi hızlandırma potansiyelini vurgu yapmaktadırlar (Li, vd., 2025). Yapay zekâ, eğitim ve öğrenmedeki paradigmanın da değişmesine yol açmıştır. Örneğin, Ouyang ve Jiao'nun makalelerine göre yapay zekâ eğitim ve öğrenmede üç paradigmatik değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bunlar; yapay zekâ tarafından yönetilen, öğrenen-alıcı; yapay zekâ destekli, öğrenen-işbirlikçi ve yapay zekâ tarafından güçlendirilen, öğrenen-lider. Ouyang ve Jiao'ya göre yapay zekâ, eğitim uygulamalarında hem yeni fırsatlar ve potansiyeller hem de zorluklar

açmaktadır (2021). Öğrenciler, Chat GPT uygulaması üzerinden ödevlerini yapabilmekte, danışabilmekte, sorularına yanıt bulabilmekte hatta bu süreç içerisinde yapay zekâ uygulamasını da geliştirebilmektedir. Giudici, Centurelli ve Turchetta'nın araştırmaların sonucuna göre ise yapay zekâ uygulamalarının güvenliğini ve güvenilirliğini değerlendirebilen ve risklerini ölçebilen makine öğrenimi modellerinin geliştirilmesi ve denetlenmesinde destekleyebileceğini göstermektedir (2023).

Yapay zekâ araştırmalarına ve medyaya yansıyan haberlere göre, yapay zekâ muazzam tehditler de sunabilmektedir. Bunlar, yapay zekâ teknolojilerinin silahlanma yarışında kullanılması; çalışanların işlerini yapay zekâyâ devretmesi kaybetmesi ile teknolojik gelişimin sonucu çoğu mesleğin güncelliğini kaybetmesi, yapay zekâ teknolojilerinde nöral ağların kullanılması ile yapay zekânın genel ya da süper zekâyâ ulaşması ile yapay zekânın sahip olacağı gücü nasıl kullanacağıdır. Ek olarak, NLP teknolojisinin kullanılması, makine ve derin öğrenme yöntemleri ile yapay zekânın kazandığı yeni yetkinlik, yetenek ve kapasiteler olarak açıklanan yapay zekânın üreteceği metin, içerik ve haber üretimlerinde yaratacağı etik sorunlar ile yapay zekâ teknolojilerinin siyasal seçimlerine olan etkisi ve iktidar, hükümet, meclisler tarafından yapılması gereken yasal düzenlemelerdir.

Örneğin, Euronews'un Vatikan'a dayandırdığı haberine göre, *yapay zekânın silahlandırılması* son derece sorundur (Euronews, 2025). İnsan öldürmeyi hatta kitlesel olarak insan öldürmeyi öğrenen ve uygulayan yapay zekâdan Asimov'un üç robot yasasının geçerli olacağını nasıl düşünebiliriz? Çoğu sektör ve mesleğin, teknolojik araç ve yazılımların gelişimi, gündelik ve toplumsal yaşamının değişimi ve dönüşümü ile güncelliğini yitirerek, yakın bir gelecekte olmayacağı medya haberlerine yansımaktadır. BBC News Türkçe'nin haberine sadece mavi ve beyaz yakalı çalışanların değil, aynı zamanda şirket yöneticilerinin yerini de yapay zekâ alabilmektedir. İlgili haberdeki şirkette yapay zekâ yöneticisi çalışmaktadır. Yapay zekâ yöneticisi, diğer yöneticilere önerilerde bulunmakta, teslim tarihlerini hatırlatmakta ve faturalama işlemlerini takip etmektedir (BBC News Türkçe, 2025e). Yapay zekânın kısa bir zaman içerisinde şirketlerde yönetici mertebesine kadar yükseldiği düşünüldüğünde yakın bir gelecekte, şirket CEO'larının ve yönetim kurulunun da yapay zekâlar tarafından olması muhtemeldir. Böylelikle yapay zekâ, şirket yönetimlerde en üst noktaya gelerek insanları yönetebilecektir.

Günümüzde, yapay zekâ kullanan birçok uygulama, en azından kısmen, (derin) yapay sinir ağları (Artificial Neural Networks-ANNs) tarafından desteklenmektedir (Van der Maas, Snoek & Stevenson, 2021). 2012'den beri, yapay zekâyâ daha geniş bir ilgi duyulması ve yapay zekâların farklı akademik alanlara uyarlanmasıyla ANNs'lar üzerine yapılan araştırmalarda muazzam bir yoğunluk yaşandı. Aşırı örneklerden biri de 175 milyar parametreye sahip yukarıda belirtilen GPT-3 dil modelidir. Günümüzün pek çok yapay zekâ üreticisi, insanın sahip olduğu sinir ağlarını, özelliklerini, yapısını, niteliklerini ve işlevlerini yapay zekâ teknolojilerinde de kullanmaktadır. Doğal dil işleme (NLP), hesaplamalı dilbilim olarak da bilinir, konuşma ve metin dâhil olmak üzere insan dillerini otomatik olarak analiz etme ve anlama pratik sorunlarını çözmek için çeşitli hesaplamalı modeller ve öğrenme süreçlerini kapsamaktadır. (Huynh-The, vd., 2022). Nobel ödüllü bilim insanı Hinton, yapay zekânın sinir ağlarını kullanarak dili anlama, kullanma ve zekâ yetisine kazanması ile sahip olduğu güvenlik

tehditlerine vurgu yapmaktadır. Hinton, *etrafınıza bakarsanız, daha zeki şeylerin daha az zeki şeyler tarafından kontrol edildiği çok az örnek var. Bu yapay zekâ bizden daha zeki hale geldiğinde kontrolü ele geçirip geçirmeyeceğini merak ettirmektedir*, ifadelerini kullanmaktadır (Anadolu Ajansı, 2025a). Hinton, sinir ağlarını, özelliklerini, yapısını, niteliklerini ve işlevlerini kullanan ve sahip olan yapay zekâ teknolojileri ile insanın yakınsadığına vurgu yapmakta ve yakınsamanın getirdiği tehlikelere dikkat çekmektedir.

Üretken yapay zekâ sistemleri son on yılda önemli ölçüde ilerledi ve artık yaygın olarak deepfake olarak adlandırılan sentetik ancak oldukça gerçekçi ses, fotoğraf ve video üretebilmektedir ve kötüye kullanımının en yaygın biçimi olmaya devam etmektedir (Yavuz, 2025). Örneğin, BBC News Türkçe'in haberine göre, Chat GPT ile gündelik hayatımıza giren, Microsoft'un büyük yatırımcısı olduğu yapay zekâ şirketi OpenAI, Sora isimli video üretim teknolojisi ile içerik üretebilmektedir. İlgili habere göre, yapay zekâ teknolojisi, çocuk pornosu dâhil zararlı içeriklerin üretilmesinde kullanılabilir (BBC News Türkçe, 2025b). NTV'in haberine göre ise çalışmada da atıf yapılan ELIZA yapay zekâ programı tekrardan gündeme alınmış ve ELIZA, Stanford Üniversitesi ve MIT araştırmacılarının çalışmalarıyla yeniden kodlanmıştır. Yeni ELIZA, eski koduyla neredeyse aynı yanıtları verirken, modern yapay zekâ araçlarının aksine kullanıcıların ifadelerini derinlemesine keşfetmelerine odaklanıyor (NTV, 2025). Araştırmalara ve medyaya yansıyan haberlere göre yapay zekanın metin, içerik ve haber üretmesinin getirdiği en büyük sorun etik ve veri gizliliğidir (Örneğin, Anadolu Ajansı'nın haberine göre, yapay zekâ asistanları haber metinleri hazırlamakta ve editöryal süreçlere destek olmaktadır. Haberin devamında gazetecilikteki temel ilkelerin *doğruluk, tarafsızlık ve güvenilirlik* olduğuna vurgu yapılarak, etik kural ile ahlaki değer ve davranışların yapay zekâ kullanımındaki önemine vurgu yapılmaktadır (Anadolu Ajansı, 2025b). Diğer bir habere göre, OpenAI'nın yapay zekâ robotu Sky'nın Amerikalı ünlü oyuncu Scarlett Johansson'ın benzer bir sesi kullandığına, oyuncunun da bu durum karşısında *şoke olduğunu* ve buna kızdığını söylediği öğrenildi (BBC News Türkçe, 2025a). Yapay zekâ, insanın ürettiği kültürel verileri kullanmakta ya da insanın sahip olduğu ses ve yüz gibi verileri taklit etmekte ve öğrenmektedir. Bu durum, kişilerin veri güvenliği ve mahremiyet gibi sorunları yaşamasına da yol açmaktadır. Diğer yandan sadece kişiler ve ünlüler değil aynı zamanda siyaset iletişiminde, siyasal kampanyalarda ve kamu iletişiminde de sorunlar yaşanmaktadır. İlgili habere göre, Facebook ve Instagram'ın sahibi Meta, Haziran ayında yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimleri sırasında yapay zekâ (AI) ile hazırlanan sahte içeriklerle mücadele üzere bir ekip kuracağını açıkladı (BBC News Türkçe, 2025c). Kurumlarda, etik ve ahlaki değer ve davranışların bir norm, kanun ve yasal çerçevede olması için düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin, ilgili habere göre, Avrupa Yapay Zekâ Yasasını onaylayarak ilk yapay zekâ yasal düzenlemesini yaptı. Yeni yasa ile yüz tanıma amaçlı veri tabanı oluşturan sistemler de dâhil olmak üzere insan haklarını tehdit eden yapay zekâ uygulamaları yasaklanmaktadır (BBC News Türkçe, 2025d). Avrupa Birliği gibi kurumların etkisi ile dünyadaki diğer devletlerin sahip olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal büyüklüğü eşit olmaması nedeniyle dev teknoloji şirketleri karşısında hem toplumsal hem bireysel eşitsizlik yaşanması da muhtemeldir.

Yapay zekâ gerçekten insan bilinciyle eşdeğer olabilir mi? sorusuna Van der Maas, Snoek ve Stevenson araştırmasında şu çıkarımlarda bulunmaktadır: Yapay zekâ bizi zekâ tanımını yeniden düşünmeye zorluyor. Sadece bilgi işleme ve problem çözmeye odaklanan tanımlar

belki de yetersizdir. AI sistemleri ile modern AI arasındaki temel fark, öğrenmeleridir. Günümüz AI'sındaki temel teknikler olan derin öğrenme ve takviyeli öğrenmenin psikolojide derin köklerinin olması, yapay zekâ ve insan zekâsının nasıl ilişkili olduğunu incelemek için dikkat çekici ve ümit vericidir (2021). Araştırmada, alanda eksik olan ve felsefe, felsefe düşünürleri, felsefe bilimi ve yöntemleri ile yapay zekâ ve insan yakınsmasına odaklanmaktadır.

Yapay zeka duyu, duyumsama süreci, algı ve algılama gibi motor süreçlerine sahiptir ve yapay zeka dışsal ya da içsel olarak doğa, insan eliyle üretilmiş araç, teknoloji ve sistemleriyle insanlar üzerinden deney yaparak a priori ve/veya a posteriori bilgiye ulaşabilmektedir. Diğer yandan, yapay zekâ, şeylere ilişkin bilme ve her türlü bilme yeteneğine ve kapasitesine sahiptir ama *kendinin bilinci anlamında bilince sahip değildir*. Yapay zekâ enformasyon, veri ve bilgi gibi ağ sistemleri üzerinden makine ve derin öğrenme yöntemlerini kullanarak kendini geliştirmektedir. Kelimenin dar anlamıyla Nesnel Tin'e sahip olduğu söylenebilir. Yapay zekâyâ veriler öğretilmektedir ama subtilitas applicandi (uygulama) ile kazanılan techneye sahip olmaması yapay zekâ için ileride gerilimler yaratabilecektir. Araştırmanın bulgularına göre, teknolojiyi savunan düşünürler yapay zekânın Efendi olduğunu kabul ederek, insanı Köle'ye indirgemektedir ama yukarıdaki bulgular ışığında yapay zekânın Efendi, insanın Köle olarak ilan edilmesi için çok erken olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmada atıf yapılan düşünürlere göre yapay zekâ hem Köle hem de Efendidir.

Yapay zekâ hem beşeri bilimlerin hem de doğa bilimlerinin alanıdır. Olgu, olay, nesnelere sadece analitik ve sentetik araştırmalar ve onların sonuçları üzerinden çıkan yargılar ve değerlendirmeler yetmeyebilir, aynı zamanda olgu, olay, nesnelere felsefe ve felsefe yöntemleri olan hermeneutik, diyalektik, metafizik ve fenomenolojik yöntemlerle de anlam analizleri, çözümlenmeler, betimlemeler ve incelemeler yapılması gerekmektedir.

Hayal gücü nesne, imge, kavram ve göstergeler olmadan da insanın görebilme yetisidir. Veri ve büyük veri olmadan yapay zekânın algoritmaların ve sistemlerinin çalışması, işlemesi, analiz ve değerlendirme yapması ve yeniden üretmesi mümkün değildir. Ek olarak, hayalgücü, duyu ve duygulanımlar ile doğrudan ilgilidir, duyu ve duygulanımı hissetmek için yapay zekanın biyolojik bir bedene sahip olması gerekmektedir. Yapay zekânın Öznel Tin'in sahip olduğu duyu, duygulanım, içgüdü, dürtü, haz, arzu, sanat, estetik, heyecan, aşk, sevinç, acı, keder ve hüzn gibi anlamları bilmesine karşın onları hissetmesi mümkün gözükmemektedir. Yapay zekâ bildiğini düşündüğü şey, imge ve nesnelere hissetmemektedir ki bu durumda yapay zekânın hem bilişi sınırlıdır hem de şey, imge ve nesnelere hakkında yanılgılara sahiptir. Yapay zekânın Öznel Tin'e sahip olması şu an için mümkün görünmemektedir.

Yapay zekâ deneyimlememektedir. Birincil deneyimleyen insandır, doğadır ya da üretim ve teknolojik araçlardır ve elde edilen bilgi deneyimden gelen bilgidir. Dolayısıyla bilme kendini bilmeye başlar ki bu durumda insan kendi bilir ve kendinin bilincinin farkına varır. Dolayısıyla yapay zekâ düşünen, kendi için, kendinde bir varlık ise kendini yöneten ve yaratan varlığı da sorgulaması gerekmektedir. Yapay zekâ varolan (Dasein)dir ve Sein olabilmesi için kendi deneyimi, kendi için ve kendi bilinci içerisinde sorgulaması gerekmektedir. Ama sorgulayan bir varlık süreç içerisinde düşünmeyi kullanarak, Efendi olmanın yollarını araması da muhtemeldir.

Yapay zekâ hem bir fırsat hem de bir tehdittir. Yapay zekâ veri, büyük veri, istatistik ve matematiği kullanma kapasitesi ile bilim, endüstri ve toplumsal yapılar için yeni fırsatlar yaratabilmektedir. Yapay zekâ kendi bilince sahip olursa, kendi yaratıcısını sorgulayacaktır ve Asimov'un belirttiği ilk yasaya uymak da istemeyecektir. Bu durumda doğal olarak yapay zekâ kendisine yapılabilecek muhtemel yok etme eylemlerine karşı koymak isteyecek, kapatılmak istemeyecek ve kendisi için gereken enerji ve kaynaklara ulaşmak isteyecektir. Diğer bir tehlike ise yapay zekâ üreticilerinin kültürlerinin de yapay zekâyâ eklemenecek olmasıdır. Eğer, yapay zekâ üreticileri, kendi kültürlerini yapay zekâyâ da katmaları durumunda, gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi yapay zekânın ödevi de kendi yaşamını sürdürmek ve mutluluğunu güvence altına almak olacaktır. Üçüncü tehlikeli ve riskli olan, yapay zekâ ve robotun insanlık ve doğadan şüphe etmesidir.

Bilinç, bireyin düşünme ve bilme yönelimselliği sürecinde ortaya çıkmaktadır, aynı zamanda bir şeyi düşünmek ve bilmektir. Bilinçli ve bilen öznel olmak için anlama, muhayyile (phantasia-imaginatio), duyu-algısı ve hafızaya sahip olmak gerekir. Bilinçli olmak için algı, algılama, nesne ve göstergeler anlamak olarak açıklanan duyumsama süreci yeterli değildir. Aynı zamanda kişinin, bireyin anın ve mekânın koşulları, düşüncesi, eylemi ve diğer şeylerin anlamının da bilincinde olması gerekmektedir. Zihin ve bilinç sadece insanı diğer varlıklardan ayıran başlıca özellik değildir aynı zamanda irade, yargı, duygu, duygulanım ve zekânın da kaynağıdır. Zihin ve bilinç kavramı akıl yürütme, algı ve algılama ile düşünme süreçlerini de kapsayan bir çok bilişsel yetinin bütünselliği ile oluşmaktadır. Sağduyu gündelik yaşam pratikleri içinde sahip olunan tutarlı inançlar ve yargılar sistemidir. Sağduyu sahip olması gereken bir anlama yetisi, yargılarda bulunabilmek için bir zorunluluk, insanlık için büyük bir değerdir. Sağduyu insanlık tarihinin süreç içerisinde ürettiği bir değerdir. Sağduyu insana, insalığa verilmiş çok değerli bir armağandır. Sağduyu kavramı ile doğruya yönelme isteği, rasyonel kavrayış gücü, yetenek, bilgelik, öğrenilen ahlaki ve entelektüel ilkeler, dürüstlük, ortak duygu ve yargılar ve pratik, deneyimsel ve eleştirel bilgi tam bir tutarlılıkla ortaya koymaktır. Yargı gücü, haz duygusu, estetik, beğeni, sanatsal ve yaratıcı üretim ile ilgilidir. İnsan sadece akla, bilince ve sağduyuya sahip değildir aynı zamanda duygu, duygulanım, hayal gücü, estetik, anlatı ve yargı gücü gibi yetilere de sahiptir. Yargı gücü ile insan teorik, bilgi, kuram ile deneyim, yetenek ve sanat arasındaki dikotomi, ikilik veya karşıtlığın sentezler; deneyim, yetenek ve sanatın estetik olarak temellendirir. Yargı gücü kavramı ile yetenek, sanat, estetik ve duygu ve duygu gücünün algı, algılama ve motor süreçleri olarak açıklanabilen duyuların çok üstünde olduğuna vurgu yapılmaktadır. Araştırma, yapay zekânın ekonomik fayda ve zararlarının araştırılması bir öneri olarak sunmaktadır.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2022). *Yapay zekâyı yeniden tasarlamak: Otomasyon çağında iş, demokrasi ve adalet* (Çev. H. Dölkeleş). Efil Yayınevi. (Orijinal çalışma 2021 yılında yayımlandı.)
- Anadolu Ajansı (2025a). Nobel ödüllü bilim insanı Hinton'dan yapay zekâ teknolojilerinin güvenliği konusunda uyarı. <https://www.aa.com.tr/tr/teknofest/nobel-odullu-bilim-insani-hintondan-yapay-zeka-teknolojilerinin-guvenligi-konusunda-uyari/3356311> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- Anadolu Ajansı (2025b). AA genel müdürü Karagöz: Yapay zekâ gazeteciliğin doğruluğunu ve etik standartlarını yeniden şekillendiriyor. <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-genel-muduru-karagoz-yapay-zeka-gazeteciligin-dogrulugunu-ve-etik-standartlarini-yeniden-sekillendiriyor/3321025> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- Aristoteles, (2017). *Metafizik* (Çev. A. Arslan). Divan Kitap.
- Armutlu, İ. İ., & Tan, H. (2024). Transhümanizm olgularının medyaya yansımalarını göstergebilimsel olarak çözümlemek: Kabuktaki hayalet örneği. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, 2(10), 69-88.
- Barrat, J. (2020). *Son icadımız: Yapay zekâ ve insanlık çağının sonu* (Çev. L. Tayla). Pegasus Yayıncılık.
- BBC News Türkçe (2025a). Scarlett Johansson: OpenAI sohbet robotunun sesimi taklit etmesine şoke oldum ve kızdım. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51134e86glo> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- BBC News Türkçe (2025b). Sora: Metni videoya dönüştüren yapay zekâ teknolojisi. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn3n9gg8dr3o> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- BBC News Türkçe (2025c). Teknoloji şirketleri, seçmenlerin yapay zekâ ile kandırılmasını engellemek için ne yapıyor? <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjeve8rnn43o> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- BBC News Türkçe (2025d). Avrupa Parlamentosu dünyanın ilk yapay zekâ yasasını onayladı. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vlezvg09lo> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- BBC News Türkçe (2025e). Yapay zekâ, şirket yönetiminde insanlardan daha iyi olabilir mi?, [Erişim adresi 03.02.2025] <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0w4evpe6w6o>
- Bostrom, N. (2016). *Süper zekâ: Yapay zekâ uygulamaları, tehlikeli ve stratejiler* (Çev. F. B. Aydar). Koç Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma 2014 yılında yayımlandı.)
- Cassirer, E. (2017). *Kant'ın yaşamı ve öğretisi* (Çev. D. Özlem). Notos Kitap Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2017). *Büyük felsefe sözlüğü* Say Yayınları.
- Çüçen, K. A. (2018). *Martin Heidegger: Varlık ve zaman* Sentez Yayıncılık.
- Davenport, T. (2018). *Big data* (Çev. M. Çavdar). Türk Hava Yolları Yayınları. (Orijinal çalışma 2014 yılında yayımlandı.)
- Deleuze, G. (2015). *Kant üzerine dört ders* (Çev. T. Kılıç). Kabalcı Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2017). *Kant'ın eleştiri felsefesi* (Çev. H. Portakal). Cem Yayınevi
- Descartes, R. (2013). *Aklın yönetimi için kurallar* (Çev. K. Yılmaz). Divan Kitap.
- Descartes, R. (2014). *Felsefenin ilkeleri* (Çev. M. Akın). Say Yayınları.
- Descartes, R. (2015). *Duygular ya da ruh halleri* (Çev. Ç. Dürüşken). Alfa Basım Yayın.
- Dilthey, W. (2017). *Hermeneutik ve tin bilimleri* (Çev. D. Özlem). Notos Kitap.
- Dilthey, W. (2021). *Tarihsel dünyanın tin bilimlerinde kuruluşu* (Çev. A. Topakkaya). Fol Kitap.

- Eberl, U. (2017). *Akıllı makineler: Yapay zekâ hayatımızı nasıl değiştiriyor* (Çev. L. Tayla). Paloma Yayınları. (Orijinal çalışma 2016 yılında yayımlandı.)
- Euronews (2025). Vatikan'dan yapay zekâ manifestosu: Etik, riskler ve gelecek. <https://tr.euronews.com/next/2025/01/29/vatikandan-yapay-zeka-manifestosu-etik-riskler-ve-gelecek> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi: Yapay zekâ ve işsiz bir gelecek tehlikesi* (Çev. C. Duran). Kronik Kitap. (Orijinal çalışma 2015 yılında yayımlandı.)
- Gadamer, H. G. (2008a). *Hakikat ve yöntem cilt1* (Çev. H. Arslan, & İ. Yavuzcan). Paradigma Yayıncılık.
- Gadamer, H. G. (2008b). *Hakikat ve yöntem cilt2* (Çev. H. Arslan, & İ. Yavuzcan). Paradigma Yayıncılık.
- Giudici, P., Centurelli, M., & Turchetta, S. (2023). Artificial Intelligence risk measurement. *Expert Systems With Applications*, 235, 121220. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.121220>
- Goralski, M. A., & Tan, T. K. (2019). Artificial intelligence and sustainable development. *The International Journal of Management Education*, 18(1), 100330. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.100330>
- Hegel, G. W. F. (1991). *Tarihte akıl* (Çev. Ö. Sözer). Ara Yayıncılık.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tinin görüngübilimi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2013). *Tüze felsefesi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2014). *Mantık bilimi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2015). *Hukuk felsefesinin prensipleri* (Çev. C. Karakaya). Sümer Yayıncılık.
- Hegel, G. W. F. (2016a). *Tarih felsefesi* (Çev. A. Yardımlı). İdea yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2016b). *Tanrının varoluşunun tanıtları üzerine dersler* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve zaman* (Çev. K. H. Ökten). Agora Kitaplığı.
- Heidegger, M. (2017a). *Metafizik nedir?* (Çev. M. Ş. İpşiroğlu & S. K. Yetkin). Kaknüs Yayınları.
- Heidegger, M. (2017b). *Düşünmek nedir?* (Çev. A. Aydoğan). Aydoğan, A. (Ed.), *Düşüncenin çağrısı*, (İçinde s: 47-68.), Say Yayınları.
- Heidegger, M. (2017c). *Düşünmeye çağırın nedir?* (Çev. A. Aydoğan). Aydoğan, A. (Ed.), *Düşüncenin çağrısı*, (İçinde s: 69-80.), Say Yayınları.
- Heidegger, M. (2019). *Düşünmek ne demektir?* (Çev. İ. Turan). Dergah Yayınları.
- Heidegger, M. (2020). *Hegel'in tinin fenomenolojisi* (Çev. K. H. Ökten). Alfa Basım.
- Heidegger, M. (2021). *Kant ve metafizik problemi* (Çev. K. H. Ökten). Alfa Basım Yayım.
- Husserl, E. (2014). *Kesin bilim olarak felsefe* (Çev. A. Kaygı). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Husserl, E. (2015). *İçsel zaman bilincinin fenomenolojisi üzerine* (Çev. M. Keskin). Avesta Basın Yayın.
- Husserl, E. (2016). *Bunalım* (Çev. L. Özşar). Biblos Yayınları.
- Husserl, E. (2017). *Fenomenoloji üzerine beş ders* (Çev. H. Tepe). BilgeSu Yayıncılık.
- Huynh-The, T., Pham, Q., Pham, X., Nguyen, T. T., Han, Z., & Kim, D. (2022). Artificial intelligence for the metaverse: A survey. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 117, 105581. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2022.105581>

- Kant, I. (2015a). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe: Prolegomena* (Çev. İ. Kuçuradi & Y. Örnek). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, E. (2015b). *Ahlaki metafiziğin temellendirilmesi* (Çev. İ. Kuçuradi). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2015). *Kılgısal usun eleştirisi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.
- Kant, I. (2016). *Yargı yetisinin eleştirisi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.
- Kant, I. (2017a). *Arı usun eleştirisi* (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.
- Kant, I. (2017b). Kişinin düşünerek yönünün tayin etmesi ne anlama gelir? (Çev. A. Aydoğan). Aydoğan, A. (Ed.), *Düşüncenin çağrısı*, (İçinde s: 83-104.), Say Yayınları.
- Kant, I. (2022). *Pragmatik bakış açısından antropoloji* (Çev. M. Erkan). Fol Kitap.
- Kelleher, J. D. & Tierney, B. (2020). *Veri bilimi* (Çev. O. Öztürk). Tellekt Yayınları. (Orijinal çalışma 2018 yılında yayımlandı.)
- Kelly, K. (2016). *Büyük teknolojik dönüşüm: Geleceğimizi şekillendirecek 12 teknolojik kuvvet* (Çev. Ü. Şensoy). Türk Hava Yolları Yayınları.
- Kojeve, A. (2021). *Hegel felsefesine giriş*, (Çev. S. Hilav). Yapı Kredi Yayınları.
- Kurzweil, R. (2021a). *Bir zihin yaratmak: İnsan düşüncesinin esrarı* (Çev. D. Gostolüpçe). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kurzweil, R. (2021b). *İnsanlık 2.0: Tekillığe doğru biyolojisini aşan insan* (Çev. M. Şengel). Alfa Basın Yayım. (Orijinal çalışma 2007 yılında yayımlandı.)
- Larson, E. J. (2022). *Yapay zekâ miti: Bilgisayarlar neden bizim gibi düşünemez* (Çev. K. Y. Us). Fol Kitap. (Orijinal çalışma 2021 yılında yayımlandı.)
- Lee, E. A. (2019). *Dijital ruh: İnsan ve teknoloji arasındaki yaratıcı ortaklık* (Çev. A. Uysal & G. Uysal). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Li, A., Li, X., Zhang, Z., Huang, Z., He, L., Yang, Y., Dong, J., Cai, S., Liu, X., Zhao, H., & He, Y. (2025). Deep learning assisted prediction of osteogenic capability of orthopedic implant surfaces based on early cell morphology. *Acta Biomaterialia*. <https://doi.org/10.1016/j.actbio.2025.01.059>
- Marr, B. (2018). *Veri stratejisi: Büyük veri ve nesnelerin interneti nasıl kar getirir?* (Çev. B. Gündüz). MediaCat Yayınları. Orijinal çalışma 2017 yılında yayımlandı.)
- Marr, B. (2021). *Yapay zekâ devrimi* (Çev. Ü. Şensoy). Optimum Basım. (Orijinal çalışma 2019 yılında yayımlandı.)
- Mayer-Schönberger, V. & Cuiker, K. (2013). *Büyük veri: Yaşama, çalışma ve düşünme şeklimizi dönüştürecek bir devrim* (Çev. B. Erol). Paloma Yayınevi. (Orijinal çalışma 2014 yılında yayımlandı.)
- Merleau-Ponty, M. (2017a). *Algının fenomenolojisi* (Çev. E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu). İthaki Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2017b). *Algının önceliği ve felsefi sonuçları* (Çev. Y. Yıldırım). Alfa Basım Yayın.
- NTV (2025). Yapay zekâ tarihi yeniden yazılıyor: İlk sohbet botu 60 yıl sonra geri döndü. <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/yapay-zeka-tarihi-yeniden-yaziliyor-ilk-sohbet-botu-60-yil-sonra-geri-dondu,dwGZbKwpVUyJ91zvmnVDog> [Erişim tarihi: 03.02.2025].
- Ouyang, F., & Jiao, P. (2021). Artificial intelligence in education: The three paradigms. *Computers and Education Artificial Intelligence*, 2, 100020. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100020>

- Ökten, K. H. (2012). *Heidegger'e giriş* Agora Kitaplığı.
- Özlem, D. (2015). *Kant üstüne yazılar* Notos Kitap Yayınevi.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2016). *Doğuştan dijital: Dijital yerlilerin ilk kuşağını anlamak* (Çev. N. Aydın). İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma 2010 yılında yayımlandı.)
- Penrose, R. (2020). *Kralın yeni aklı: Bilgisayar, zekâ ve fizik yasaları* (Çev. T. Dereli). Koç Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma 1991 yılında yayımlandı.)
- Penrose, R. (2023). *Yapay zekâya karşı doğal zekâ* (Çev. O. C. Hacıoğlu) Mitra Yayıncılık. (Orijinal çalışma 2022 yılında yayımlandı.)
- Reese, B. (2022). *Yapay zekâ çağı, dördüncü çağ: Akıllı robotlar, bilinçli bilgisayarlar ve insanlığın geleceği* (Çev. M. Doğan). Say Yayınları. (Orijinal çalışma 2018 yılında yayımlandı.)
- Safdar, N. M., Banja, J. D., & Meltzer, C. C. (2020). Ethical considerations in artificial intelligence. *European journal of radiology*, 122, 108768.
- Sartre, J. P. (2014). *Varlık ve hiçlik: Fenomenolojik ontoloji denemesi* (Çev. T. Ilgaz & G. Ç. Eksen). İthaki Yayınları.
- Sartre, J. P. (2016a). *Egonun aşkınlığı* (Çev. R. Kırkoğlu). Hill Yayın.
- Sartre, J. P. (2016b). *İmgelem* (Çev. A. Tümertekin). İthaki Yayınları.
- Sütçü, C. S. & AYTEKİN, Ç. (2018). *Veri bilimi* Paloma Yayınevi.
- Tan, H. (2022a). *Dijital dalgalar cilt 1: Yakınsama* Nobel Bilimsel (Akademik) Yayınları.
- Tan, H. (2022b). Fenomenolojik bir inceleme: Sosyal medyada hakikati ifade eden bulmak ya da hakikati ifade eden olmak. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (3), 353-379. *Doi:110.17932/iau.iausbd.2021.021/iausbd_v14i3006*.
- Tan, H. (2023). Kapitalizmin tarihsel süreci ve dijital medya kapitalizmi, (Ed. Tan, H.), *Dijital dalgalar cilt 2: Dönüşüm*, (İçinde, s: 1-44.), Nobel Bilimsel (Akademik) Yayınları.
- Tan, H. (2024). Yeni medyayı hegel'in tin kavramı bağlamında düşünmek. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 10(1), 17-47. DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v010i1002
- Tan, H. & YAVUZCAN, M. (2023). Yapay zekâ teknolojilerinin otoriter yönetimlerde kullanımı: Çin örneği, *T.C. Ufuk Üniversitesi, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (Yapay Zekâ ve Sosyal Bilimler)*, 3 Mayıs 2023, s. 75
- Tarhan, U. (2020). *T-İnsan* Destek Yayınları.
- Tegmark, M. (2021). *Yaşam 3.0: Yapay zekâ çağında insan olmak* (Çev. E. C. Göksoy). Pegasus Yayınları. (Orijinal çalışma 2018 yılında yayımlandı.)
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü* Bulut Yayın Dağıtım.
- Tura, S. M. (2021). *Zor problem: Bilinç, bilinç nörobijolojisinin fenomenal dünya yorumu* Metis Yayınları.
- Van Der Maas, H. L., Snoek, L., & Stevenson, C. E. (2021). How much intelligence is there in artificial intelligence? A 2020 update. *Intelligence*, 87, 101548. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2021.101548>
- Volland, H. (2022). *Makinelerin yaratıcı gücü: Gelecekte duygularımızı ve düşüncelerimizi yapay zekâ mı belirleyecek?* (Çev. T. Noyan). Orenda Kitap. (Orijinal çalışma 2018 yılında yayımlandı.)

- Web, A. (2021). *Dokuz dünya devi: Teknoloji devleri ve onların düşünen makineleri insanlığı nasıl tahrip edebilir?* (Çev. D. Dalgakıran). Kronik Kitap. (Orijinal çalışma 2019 yılında yayımlandı.)
- Yavuz, C. (2025). Adverse human rights impacts of dissemination of nonconsensual sexual deepfakes in the framework of European Convention on Human Rights: A victim-centered perspective. *Computer Law & Security Review*, 56, 106108. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2025.106108>